

Enfortim les arts comunitàries

Una anàlisi exploratòria de les pràctiques d'arts
comunitàries a la ciutat de Barcelona.



CULTURA VIVA

ENFORTIM LES ARTS COMUNITÀRIES. Una anàlisi exploratòria de les pràctiques d'arts comunitàries a la ciutat de Barcelona.

Ajuntament de Barcelona
Institut de Cultura
Programa *Cultura Viva*

Equipo de trabajo

Coordinació: Artibarrri: Javier Rodrigo (Transductores)
i Mercè Zegrí (La Fàbric@ coop.).

Textos: Javier Rodrigo i Mercè Zegrí.

Gràfics, bases de dades i mapa final:
Pablo Pérez Becerra (Transductores).

2020



**Ajuntament
de Barcelona**

Índex

1.	Introducció	4
<hr/>		
2.	Metodologia de treball	6
2.1.	Procés de treball, abast de la mostra i tècniques	6
2.2.	El treball de camp i el tractament de la informació recollida	7
<hr/>		
3.	El marc de les arts comunitàries. Definició i criteris	10
3.1.	Dimensions i criteris de les arts comunitàries	11
3.2.	Arts comunitàries i arts participatives	13
3.3.	Arts comunitàries. Quadre resum	17
<hr/>		
4.	L'ecosistema de les arts comunitàries. Estat actual	18
4.1.	Recursos i fonts de finançament	18
4.2.	Volum dels projectes i personal laboral	21
4.3.	Formats i tipologies artístiques	23
4.4.	Relació territorial i temàtiques	24
4.5.	Comunitats, usuaris i usuàries, grups implicats i perspectiva d'equitat	28
4.6.	Treball en xarxa, intercooperació i diàleg amb l'Administració pública	33
<hr/>		
5.	Conclusions finals	36
5.1.	Dades generals de l'univers de les arts comunitàries	36
5.2.	Valoracions finals	37
<hr/>		
6.	Bibliografia	42
<hr/>		
7.	Annexos	44

1. Introducció

El grup de treball Enfortim les arts comunitàries sorgeix a partir de la jornada i del taller “Com enfortim les arts comunitàries”, desenvolupat per Artibarrí l’11 d’abril de 2019 en el marc de les jornades 2019 del programa Cultura Viva. Fruit d’aquesta jornada, es va proposar un grup de treball i una exploració sobre un possible prototip de taula o organisme de treball en polítiques culturals i arts comunitàries.

El present treball pretén assolir tres objectius:

- Elaborar un marc conceptual sobre què ha de ser l’objecte de la futura taula, comissió o altre organisme de treball sobre arts comunitàries en l’àmbit de ciutat, a partir d’una tasca de documentació i de l’intercanvi amb expertes sobre pràctiques d’arts comunitàries i polítiques culturals de proximitat, cultura i desigualtats socials.
- Dur a terme un primer mapatge d’entitats, projectes, equipaments i institucions vinculades a pràctiques artístiques de tipus comunitari d’acord amb el marc conceptual establert prèviament.
- Oferir una primera radiografia sobre les activitats d’arts comunitàries a la ciutat de Barcelona que ens aproximí a la seva dimensió pel que fa a recursos, persones involucrades i usuaris.

El mapatge i el marc conceptual pretenen ser una primera exploració generalista, unes eines obertes que es treballaran més exhaustivament en la futura comissió o grup de treball.

Aquest informe està estructurat en tres parts.

En la primera part s’explica la metodologia de treball, l’abast de la mostra de pràctiques recollides i la tècnica de fitxes per a la recollida de la informació, el buidatge i l’anàlisi. En la segona part es descriu el marc conceptual de les arts comunitàries en comparació amb altres marcs, i es defineix un model de criteris. Finalment, en la tercera part s’ofereix una anàlisi detallada de l’ecosistema de les arts comunitàries a partir de dades quantitatives i de l’anàlisi elaborada amb tota la informació que s’ha recopilat. A manera d’inventari de treball obert, **adjuntem un mapa en línia** amb la localització de les 36 experiències entrevistades i la fitxa amb la informació de cada una.

<https://public.tableau.com/profile/pablo1076#!/vizhome/Enfortim-CulturaViva-Artibbarri/Mapa?publish=yes>

Aquest informe és el primer que es fa a la ciutat de Barcelona i és una eina de treball que considerem molt significativa en el marc del programa Cultura Viva. D'una banda, ens ajuda de ben segur a explorar formes de treball i de relació amb l'Administració pública per part d'ecosistemes de professionals i iniciatives de les arts comunitàries, alhora que contribueix a configurar un grup o espai de treball col·laboratiu sobre cultura i arts comunitàries a la ciutat de Barcelona. D'altra banda, no es pot restar importància a aquesta primera exploració situada a la ciutat de Barcelona, ja que és el primer cop que es fa un reconeixement directe a aquest ecosistema com un camp innovador en política pública cultural que cal consolidar.

2. Metodologia de treball

2.1. Procés de treball, abast de la mostra i tècniques

El procés de treball s'ha desenvolupat en diverses fases des de finals de novembre del 2019 fins a mitjans de febrer del 2020.

En primer lloc es van realitzar consultes a diverses entitats i persones referents en iniciatives d'arts comunitàries, a partir de les quals vam determinar una sèrie de **característiques que demarquen la mostra de pràctiques**: la durada del procés de desenvolupament, que ha de ser d'un mínim de sis mesos; l'arrelament al territori, amb un diàleg significatiu amb aquest, i, finalment, l'àmbit en què es desenvolupen les pràctiques, que és el de l'educació informal o extraescolar, ja que hi ha una altra mesura de cultura, educació i comunitat en què ja s'han treballat els aspectes d'educació formal i altres encreuaments possibles. Paral·lelament, en aquesta fase es van dur a terme **quatre trobades amb professionals** per definir el marc de treball de les arts comunitàries (Pla de barris, IGOP, tècnic de proximitat, agents de la xarxa Artibarri i Sinapsis/Interseccions del Prat de Llobregat).

En segon lloc, es va confeccionar un **primer univers/mapa de les arts comunitàries a Barcelona amb 82 iniciatives** incloses segons el marc esmentat, que es va elaborar tenint en compte la seva distribució territorial quant a districtes. A partir d'aquest primer univers es va **seleccionar una mostra d'iniciatives de 36 fitxes (31%)**. La mostra es va confeccionar segons **criteris** de representativitat geogràfica, de tipologies de projectes per formats i disciplines, i d'escala temporal i de volum de recursos i xarxes (pràctiques més antigues de llarga durada, d'entre deu i quinze anys, i pràctiques més joves, d'un any, així com pràctiques petites, amb un pressupost global de 5.000 euros, i més grans, amb 35.000 euros o més).

En tercer lloc, es va gestionar l'**enviament de les fitxes via internet a les entitats participants per tal que aquestes les emplenessin**. Aquesta ha estat la part en la qual ha calgut invertir més esforços i recursos. D'una banda, a causa del

moment en què s'ha fet aquesta tasca, coincidint amb el Nadal i, després, amb el període de presentació de justificacions i subvencions a l'Ajuntament per part de moltes de les entitats participants. D'altra banda, per la complexitat de la fitxa que s'ha d'emplenar tant pel que fa als continguts com a la durada, i les dificultats de moltes entitats per dedicar recursos i temps a la tasca d'emplenar-la. En alguns casos s'ha ofert **assessorament per emplenar les fitxes**, així com altres alternatives que facilitessin aquesta feina a les entitats, com ara la realització d'entrevistes directes, presencials, via àudio o telèfon.

Finalment, en quart lloc s'ha desenvolupat la part d'**anàlisi de les respostes rebudes** de les entitats de la mostra i s'ha elaborat **l'informe**. A més, s'ha traçat el **mapa en línia** i s'han editat les fitxes per presentar aquest mapa.

2.2. El treball de camp i el tractament de la informació recollida

La tècnica fonamental de recollida d'informació ha estat, com dèiem, una **fitxa** que mostrem a continuació. Com veiem, la fitxa s'ha elaborat a partir de **quinze entrades** diferents, amb la intenció d'obtenir **dades tant quantitatives com qualitatives**. Més endavant, s'ha adaptat la fitxa a un disseny nou en format PDF per tenir un marc més comunicatiu.

Model de fitxa de recollida de la informació de les entitats i experiències recollides.

Descripció del projecte Nom Entitat i trajectòria	Recursos anuals globals Recursos humans Finançament
Temporalitat	Web, xarxes socials i documentació del projecte
Abast i territori (barri i districte)	
Comunitats implicades Grups de població implicats Nombre d'usuaris i usuàries	Relació amb àrees de l'Administració pública Treball en xarxa - Territori
Disciplina, llenguatge artístic	Elements d'equitat Grup principal Graus de participació (1-4)
Temàtiques que es tracten	
Metodologia i fases en el procés d'aplicació de les arts comunitàries	
Aportació o grau d'experimentació des de la pràctica d'arts comunitàries	Valoració de l'impacte/sostenibilitat
Altres recursos (avaluacions, recursos gràfics, imatges, esquemes...)	

La fitxa és **una eina** que ens ha ofert una informació força precisa de les pràctiques a les quals hem accedit.

D'una banda, ens ha permès analitzar **aspectes quantitatius de l'ecosistema** o sector professional en què es desenvolupen les pràctiques d'arts comunitàries. Hem analitzat l'entitat; els recursos i les fonts de finançament; el nombre de professionals i les jornades de treball dedicades; les xarxes i la relació amb l'Administració pública, així com aspectes relatius a l'arrelament, la temporalitat, les comunitats implicades i el nombre d'usuaris i usuàries directes i indirectes. Tots aquests són aspectes que es relacionen amb la gestió, l'escala i els impactes quantitatius en els territoris. Finalment, s'han analitzat els llenguatges artístics o disciplines, així com dades sobre equitat. A partir de l'anàlisi d'aquestes dades quantitatives i del seu encreuament, s'ha obtingut com a resultat una primera radiografia de l'ecosistema de les arts comunitàries en l'àmbit de la ciutat.

D'altra banda, s'han demanat **dades qualitatives** com ara la metodologia, les temàtiques de treball, el grau d'experimentació en arts comunitàries, els impactes i el grau de sostenibilitat, així com els elements d'equitat, que també hem analitzat quantitativament a partir d'una pregunta tancada. Aquestes dades es reflecteixen a les fitxes en forma de relats, i són útils per tenir i oferir un primer inventari de projectes i formes de fer públic, una cosa molt valuosa tant pel reconeixement com també pels sabers situats que ens mostren.

Com ja hem assenyalat, les fitxes representen el 31% de l'univers detectat sobre les arts comunitàries a Barcelona. Tot i així, hem **identificat alguns límits deguts a les condicions materials de l'encàrrec**:

- En alguns barris o àrees ha estat molt difícil investigar i extreure'n més pràctiques. La recerca necessitaria més recursos, o potser aquesta hauria de ser una de les tasques del treball futur.
- Resta pendent analitzar altres equipaments: d'una banda, els equipaments de proximitat (centres cívics, casals de barri o espais de joves), així com altres tipus d'entitats o associacions de caràcter més informal. També pot passar una cosa semblant amb equipaments de ciutat, tipus centres d'art o museus, ja que alguns duen a terme aquest tipus de pràctiques en les seves àrees de mediació, nous públics o educació. Finalment, és clau en aquest punt investigar centres penitenciaris i de salut (hospitals), perquè és un camp incipient on pot haver-hi més pràctiques (les detectades fins ara són majoritàriament d'artteràpia o animació sociocultural).

- Cal destacar que no s'han pogut investigar plataformes o agrupacions informals pròpies de cultures juvenils, de grups de procedències diverses no europees o d'espais informals, on segurament també podríem trobar pràctiques d'arts comunitàries.
- Una altra limitació de la mostra, que abordarem amb més deteniment en el marc de la definició, té a veure amb les zones ambigües del marc d'estudi: arxius populars o iniciatives de memòries, festes o pràctiques de cultura popular i fenòmens d'art públic que podrien ser incorporats (o no). Per elaborar aquest informe, s'ha analitzat cas per cas per veure quins, per durada i nivell de desenvolupament comunitari, s'inclouen en aquesta primera aproximació a l'àmbit de les arts comunitàries de Barcelona.

Malgrat aquests punts cecs, creiem que el volum de 36 fitxes de 82 és **una mostra significativa en ser el primer univers identificat de pràctiques d'arts comunitàries**. La mostra és prou àmplia per poder extrapolar-ne conclusions generals. Cal generar un espai de treball que complementi aquest indagant els punts cecs esmentats. En tot cas, podem **subratllar la importància d'aquesta primera exploració i anàlisi que ens dona una primera radiografia social d'aquest complex àmbit o sector de les arts, inèdita a la ciutat**.

3. El marc de les arts comunitàries. Definició i criteris

Els nombrosos estudis referents d'altres investigacions ens ofereixen diversos conceptes per designar el fenomen de les pràctiques creatives artístiques realitzades en contextos específics i amb peces d'art o processos artístics produïts des de les comunitats i amb les comunitats. Així, hi ha nocions i conceptes que provenen de diverses tradicions, com ara desenvolupament cultural comunitari, arts comunitàries, *new genre public art* (nou gènere d'art públic), art socialment compromès, art relacional, pràctiques d'art col·laboratiu, *dialogical aesthetics* (estètica dialògica), art en contextos, arts cíviques, pràctiques socials, pràctiques situades, cultura viva comunitària o, últimament, sovint des del camp de les arts escèniques, arts aplicades, o el complex camp de la mediació (cultural o artística) en l'àmbit social i en museus o equipaments.¹

En tots els casos citats sempre **hi ha dos elements importants**: el primer, entendre que aquest tipus de pràctiques **desborden els marcs convencionals de la pràctica cultural**. És a dir, intenten generar un tipus de transformació social i institucional, amplien la noció d'artista o treballador cultural i expandeixen el camp de les arts més enllà del museu, la galeria o el cub blanc com a noció hegemònica de la modernitat. **Un altre element important** és que no són fruit d'una moda, sinó que **provenen de moviments culturals i artístics diversos**, tant de l'avantguarda artística de principis de segle XX com del treball comunitari, així com de l'educació popular dels anys seixanta i setanta, dels moviments d'expansió de la producció cultural i de crítica institucional propis de les dècades dels setanta i vuitanta, que se sumaven i entraven en diàleg amb moviments ecologistes, feministes, de drets civils, de dret a l'expressió, multiculturalistes, etcètera. Per tant, no podem dir que siguin fenòmens aïllats d'altres corrents socials i polítiques, ni de bon tros modes o estils del camp cultural.

Per delimitar el camp de treball de les arts comunitàries, més que repassar totes aquestes definicions i nocions, hem seguit **tres passos**: en primer lloc, hem fet una

¹ Per a una millor definició del camp de les arts comunitàries i altres nocions, es pot consultar a la web de *Redes instituyentes de Transductores* (2012) el terme del glossari "*Prácticas colaborativas/arte comunitario/arte socialmente comprometido*" (visitat: 04/02/2020).

revisió de criteris de definició de les arts comunitàries d'acord amb altres marcs de recerca sobre polítiques culturals, valor social i públic de la cultura, i també gestió comunitària. En segon lloc, hem fet una distinció entre arts comunitàries i arts participatives. Finalment, en tercer lloc, oferim un quadre resum dels elements propis del camp de treball de les arts comunitàries.

3.1. Dimensions i criteris de les arts comunitàries

Primerament exposem les diferents dimensions o perspectives d'anàlisi a partir de les quals s'han desenvolupat criteris de valoració de les arts comunitàries: unes més centrades en el valor públic, d'altres en factors socials d'acord amb el seu impacte, d'altres en la participació i transformació i, finalment, en l'economia social i solidària. L'encreuament d'aquestes matrius de criteris ens ha servit per determinar els elements propis del treball de les arts comunitàries, així com per elaborar el marc comparatiu entre arts comunitàries i arts participatives a partir de les diverses entrevistes efectuades.

Les dimensions d'anàlisi que hem fet servir són les següents:

- El valor públic de la cultura, que s'interpreta des d'un conjunt de variables que combinen factors intrínsecs i extrínsecs, prenent com a base els drets culturals. Barbieri N, Partal A, Merino E (2011).
- L'impacte social de les arts des d'una perspectiva que se centra en diversos valors socials, tant individuals com de grup i ambientals/comunitaris. López Fdz. Cao M (2015).
- La pràctica de les arts comunitàries des de l'etnografia —treball de camp i diagnosi situada—, la sostenibilitat, la participació comunitària. Ricart M, Saurí E (2009); Barona i GrupPAC/Artibarrí (2009).
- La gestió comunitària en el marc del mercat social i solidari i les economies comunitàries. Font J, Ojeda H, Urbano X (2015).

Perspectives i elements de la cultura en clau comunitària

Polítiques culturals Valor públic de la cultura	Art comunitari. Perspectiva d'impacte social de les arts	Cultura comunitària / arts comunitàries	Gestió comunitària i economia social i solidària
1) Identitat col·lectiva. Pertinença comunitària. Valors col·lectius (inclusió, interculturalitat, identitats comunes, diverses, memòries).	1) Salut i benestar: qualitat de vida, atenció a vulnerabilitats, relacions amb grups exclosos o no productius.	1) Horitzontalitat de les pràctiques.	1) Accessibilitat/ universalitat: dret d'allò públic, sense exclusions ni discriminacions.
2) Capital social (I): cohesió i inclusió social. 3) Capital social (II): participació ciutadana i acció col·lectiva. Corresponsabilitat i govern, necessitat de respondre al treball col·lectiu o de comunitats.	2) Cohesió social: contacte amb altres cultures, generació de llaços intergeneracionals, etcètera.	2) Treball en xarxa i transversalitat amb diverses àrees.	2) Democràcia directa i autodeterminació.
4) Reconeixement i gestió del conflicte. Espai per obrir conflictes sobre i de comunitats, reptes, representacions i altres tipus de relacions polítiques. La cultura no queda només instrumentalitzada com a cohesionadora ni elimina la diferència.	3) Autodeterminació/ empoderament de la comunitat: regeneració, democràcia local, drets. Capacitat d'organització i capacitat de control i presa de decisions.	3) Democràcia cultural. Participació i graus de gestió i implicació de les comunitats. Relació activa amb el territori.	3) Transparència en la gestió econòmica i en la presa de decisions.
5) Revalorització de les denominades <i>classes no productives</i> . 6) Desenvolupament autònom i promoció de la creativitat de les persones.	4) Imatge local / identitat: sentiment de pertinença a una comunitat, espai, context.	4) Reconeixement dels actors, retribució i distribució de tasques/ capitals/recursos.	4) Autocontrol i autoavaluació.

Polítiques culturals Valor públic de la cultura	Art comunitari. Perspectiva d'impacte social de les arts	Cultura comunitària / arts comunitàries	Gestió comunitària i economia social i solidària
7) Noves centralitats. Regeneració urbana i implicació de les comunitats.	5) Canvi de perspectiva: sensació de professionalització o de mirada als actors socials com a actius de canvi. Confiança en les xarxes o comunitats implicades.	5) Risc i experimentació artística: autonomia, hibridació o innovació. Marcada per les comunitats.	5) Eina al servei de la comunitat que l'envolta per transformar l'entorn que habita. L'estructura social i organitzativa de la comunitat, ja que condiciona l'horitzontalitat, la transparència i el control social en el si de la comunitat.
8) Reinterpretació del paisatge. 9) Transformació de l'espai urbà.	6) Creació d'art públic, transformació de ciutat.	6) Sostenibilitat a llarg termini: tècnica, comunitària, institucional.	6) Possibilitat de reversió en els mateixos projectes i el retorn a la comunitat: eficiència, eficàcia i responsabilitat social.

3.2. Arts comunitàries i arts participatives

En el treball de camp ens hem trobat de manera constant amb la referència a **dos tipus d'arts**: art en context o participatiu i les arts comunitàries. Moltes vegades es definien les arts comunitàries a partir d'allò que no eren o de tensions amb altres tipus d'arts. Arran d'aquestes distincions, hem categoritzat i definit dos camps diferents però que poden dialogar entre si: el de les arts comunitàries i el de les arts participatives. Tanmateix, no es tracta de definir-los de manera dicotòmica, ja que d'alguna manera els seus elements de treball es combinen i estan presents en moltes de les pràctiques, tant en les que hem analitzat com en altres iniciatives que es donen a la ciutat i a diferents indrets de l'Estat espanyol. **És per això que definim aquests dos camps com un espai de diàleg**, fugint del blanc i negre, així com de la idea que unes pràctiques són millors que les altres. Al contrari, hem intentat comprendre com, situades en el seu context, tenen orígens i objectius diferents i són fruit de formes de treball diverses. A més, també entenem que **hi ha matisos variats entre els dos models**, que no suposen pols oposats, sinó tipus de pràctiques que s'inicien des de posicions diferents. Podríem dir que les arts comunitàries es posicionen des de dins un context territorial de referència amb entitats i col·lectius, mentre que les arts participatives ho fan des de contextos institucionals artístics que són els que els atorguen legitimitat com a obres d'art.

Aquesta **definició d'arts comunitàries i arts participatives** es basa en les entrevistes mantingudes amb expertes, així com en la informació obtinguda dels nostres informants a partir dels continguts i l'anàlisi de les fitxes i la revisió bibliogràfica treballada sobre altres recerques i treballs (Palacios A, 2009; Bishop C, 2012; Kwon M, 2001; Ricart M i Saurí E, 2010; Collados A i Rodrigo J, 2012; Rodrigo J, 2008; Sánchez de Serdio A, 2009; Kester G, 2011, i Matarasso F, 2018). Finalment, convé destacar que aquests dos marcs de treball han estat descrits en algunes de les entrevistes i en l'anàlisi que hem fet de les pràctiques, i s'han inclòs com a dues formes de treball diferents que, per tant, requereixen en certa manera estratègies de planificació diferents.

Cal remarcar que per al present estudi ens hem centrat sobretot en el primer marc i en els seus elements de treball, és a dir, el camp de les arts comunitàries. **És important assenyalar, però, que cal un marc comú on es puguin generar espais de relació, implementació de tots dos camps i, sobretot, una visió més general de ciutat sobre aquest tipus de realitats culturals.** En aquest sentit, els equipaments culturals de ciutat i altres iniciatives que promouen més sovint el format de les arts participatives són clau en un espai de diàleg i intercanvi, de manera que no es poden deixar de banda, més encara tenint en compte les perspectives que aquestes han incorporat a Barcelona, des del 2012, com la mediació, el treball sobre nous públics i la inclusió social.

A continuació definirem aquests dos camps culturals per després exposar el resum dels criteris del camp de les arts comunitàries.

ARTS COMUNITÀRIES	ARTS PARTICIPATIVES
Comunitat	Comunitat
<p>La comunitat implicada es desenvolupa des de les xarxes i grups de treball del territori: es nodreix d'actius comunitaris. Les comunitats trien els temes i formats de treball en relació amb els creadors i creadores.</p> <p>Normalment implica el treball amb diversos grups intergeneracionals o interculturals i una xarxa oberta de col·laboradors en un territori. Es donen diferents graus de participació en la definició dels continguts o en la realització de tasques tècniques puntuals. La comunitat s'entén en un sentit obert i de territori: grups de persones que estan afectades i treballen sobre un marc comú més enllà dels seus interessos primers. No només es compta amb persones amb capacitat d'organitzar-se, sinó també amb altres col·lectius i xarxes.</p> <p>S'emfasitza la perspectiva comunitària: la comunitat com a constel·lació d'agents socials que s'enfronten a necessitats col·lectives.</p>	<p>La comunitat normalment és un grup tancat. Moltes vegades se centra en grups vulnerables o en un perfil social específic amb el qual configurar l'obra final quan es tracta de repetir una mateixa estructura, és a dir, es repeteixen els perfils socials en diversos contextos i amb grups segregats.</p> <p>La comunitat sol estar constituïda per un mateix perfil social o grup, que participa en l'acció sense comptar amb altres agents o sabers diferents ni preveure graus de participació diversos. Les necessitats solen ser més formatives, relacionades amb temes d'art o de representació cultural, normalment.</p>

ARTS COMUNITÀRIES	ARTS PARTICIPATIVES
<p>Relació amb el territori: arrelament, temporalitat, xarxes i retorns</p>	<p>Relació amb el territori: arrelament, temporalitat, xarxes i retorns</p>
<p>L'arrelament al territori és molt fort, amb un treball en xarxa i temàtiques que s'hi adapten. A més, sovint es preveu la participació activa en espais de treball comunitari, com ara taules àmplies de treball comunitari o altres espais. Es parteix d'actius comunitaris i espais de treball comunitari ja existents.</p> <p>Aquestes iniciatives comporten una xarxa complexa d'equipaments de proximitat, taules comunitàries, entitats locals i actors culturals del territori, així com, sovint, els serveis socials. Aleshores, la configuració acostuma a respondre a un grup motor, o bé a una col·laboració i partenariat potent amb les entitats del territori o amb una entitat específica que és clau en el treball a llarg termini.</p> <p>La temporalitat és de períodes d'entre nou mesos i un any integral. S'estenen com a programes sostinguts a llarg termini, és a dir, l'acció es pot repetir diverses vegades, fins i tot es generen iniciatives que poden perdurar més de deu anys que en cada edició s'adapten quant a temàtiques i continguts per donar-los noves orientacions. S'inverteix molt esforç i temps en les xarxes de treball, les relacions, el seguiment i la devolució com a valors d'arrelament.</p> <p>El retorn pot ser múltiple i divers: se centra sobretot en espais comunitaris o equipaments de cultura de proximitat, on es congreguen els grups implicats, xarxes i altres referents dels territoris i es treballa amb ells. Solen incloure el treball de retorn amb grups directes o referents en avaluacions, i són gratuïts. S'entén el retorn com una manera de generar debats, espais de treball i intercanvi, no només com una mostra o exposició.</p>	<p>L'arrelament amb el territori és més baix. Es treballa a partir d'alguns tallers referents i la temàtica ja està prescrita. En nombroses ocasions es busquen mediadors temporals que exerceixen de pont entre l'estructura participativa i el territori, però els mediadors no solen tenir un pes significatiu ni en l'estructura final ni en les formes de treball.</p> <p>El retorn està situat en la institució art, amb formats convencionals d'exhibició com espectacles, fotografies, etcètera. L'accés acostuma a ser amb entrada, i normalment no s'inclou interacció o espai previ de treball amb els participants sobre el format.</p> <p>La temporalitat sol ser més curta que l'anterior: entre sis i nou mesos. Inclou una petita fase prèvia de disseny. En alguns casos, després de tres mesos es repeteix l'acció participativa i comunitària o sessions específiques. La dedicació temporal de la primera fase sol dedicar-se a la captació de públics o grups o a la generació del partenariat o col·laboració bilateral.</p>
<p>Temàtica</p>	<p>Temàtica</p>
<p>Sorgeix del diàleg i dels elements clau que afecten les persones en els seus territoris. Són temàtiques col·lectives, no del grup comunitari o de la comunitat entesa com a grup d'interessos comuns. Ofereix respostes o relats col·lectius amplis.</p>	<p>Ve marcada pels artistes i la peça final. Moltes vegades es predetermina o forma des d'una estructura més tancada pel que fa a continguts.</p>

ARTS COMUNITÀRIES	ARTS PARTICIPATIVES
<p>Format o dispositiu artístic / metodologies</p> <p>El format o dispositiu de l'actuació s'acostuma a posar en diàleg amb els interessos i temes que afecten la comunitat. Són processos molt situats i contextuals. Aquest aspecte no suposa que no es pugui experimentar, però sí que hi ha un treball de codisseny en què les comunitats o referents aporten sabers i mitjans d'expressió.</p> <p>Solen tenir menys reconeixement dins les institucions de pràctiques artístiques, ja que aquestes pràctiques són definides, principalment, com a socioculturals, de mediació o acció comunitària, tot i que impliquen artistes i entitats reconegudes en els territoris. En ser més col·lectives, es fa més èmfasi en aspectes com la participació i implicació, l'educació o l'experimentació en la governança.</p> <p>Les metodologies solen ser situades i adaptar-se a diverses formes, sabers o registres segons els grups. En moltes ocasions es barregen metodologies i recursos i es posa l'accent en la cohesió grupal, el debat, la vinculació amb entitats i els llenguatges propis dels grups o híbrids. Es valora per igual el procés, el producte i les formes de vinculació i treball territorial, com l'experimentació comunitària i artística.</p>	<p>Format o dispositiu artístic / metodologies</p> <p>El format o mitjà artístic acostuma a ser més tancat i conté una estructura ja predefinida pel creador o creadora. En aquest cas, els participants són més unes persones que s'impliquen en aquesta estructura i a partir d'aquí generen algun tipus de relació i capacició.</p> <p>Solen tenir més reconeixement per part del sistema artístic, ja que l'autoria recau normalment en els creadors i creadores, sovint externs al territori, i en conceptes d'excel·lència o qualitat artística valorades pel sistema art o pels equipaments que ho encarreguen.</p> <p>Les metodologies acostumen a centrar-se més en tallers de capacitació sobre llenguatges artístics o formes d'art, on es vinculen qüestions socials o comunitàries definides prèviament. Solen ser metodologies marc exportables a altres contextos. Es fomenten els llenguatges propis de la disciplina de l'artista o creador sota el marc institucional. Es valora l'aportació experimental i la producció final com a elements clau.</p>
<p>Pràctica cultural i dimensió política</p>	<p>Pràctica cultural i dimensió política</p>
<p>Es treballa per la democràcia cultural i els drets culturals reconeguts des dels territoris.</p> <p>Es desdibuixa la noció d'autoria o es reconeix l'autoria col·lectiva i situada.</p> <p>Els col·lectius o grups reconeixen i defineixen aquesta pràctica com a artística; ells mateixos la defineixen col·lectivament, sense la referència al sistema art. Se centra en el reconeixement de drets culturals en un sentit ampli, i de reconeixement i transformació de les desigualtats.</p>	<p>Es treballa en clau d'accés a la cultura. L'autoria té més pes i els participants són reconeguts en termes d'inclusió social i nous públics.</p> <p>La pràctica està definida com a art des d'equipaments i centres d'art.</p> <p>Es reconeixen com a art pel valor afegit de l'artista/ creadora i el suport de la institució cultural/ sistema art. Se centra en valors d'accés a la cultura i democratització cultural.</p>
<p>Governança</p>	<p>Governança</p>
<p>Solen incloure alguns espais de governança oberta, sobretot en accions a llarg termini, així com en la presa de decisions globals del projecte/programa que poden ser assumides pel mateix grup o pels referents de les entitats en espais de codisseny. En alguns casos, les persones participants es converteixen en actius i es promouen espais de decisió globals, de manera que la presa de decisions i els pressupostos són més transparents en general.</p>	<p>En les arts participatives la governança no existeix. Solen contenir estructures més senzilles on es determinen els continguts i criteris des de la institució art o l'artista. El pressupost no sol ser transparent per a tots els participants, i encara menys la forma de distribució. La presa de decisions recau en els artistes i en la institució cultural: en termes de governança, normalment es fa un encàrrec tancat a l'artista, i les comunitats implicades no acostumen a tenir veu ni capacitat de presa de decisions, ni coneixements dels recursos.</p>

3.3. Arts comunitàries. Quadre resum

Comunitat: perspectiva comunitària i participació	
<p>Comunitats situades: les comunitats trien els temes i formats de treball en relació amb els creadors i creadores, a partir de diversos actius comunitàris i del context territorial (més enllà de la comunitat): perspectiva comunitària.</p> <p>Grups oberts: intergeneracionals –i interculturals– mixtos.</p> <p>Diversos graus de participació: grup motor/ coordinador, col·laboradors regulars, puntuals, voluntariat, etcètera.</p>	<p>Participació plural: implicacions de diverses persones i sabers en continguts, tallers, sabers tècnics, memòries, artesanies, etcètera.</p> <p>Models experimentals de participació: des de la pràctica de les arts, el cos i altres (no des de les assemblees o altres models de participació tradicionals).</p>
Relació amb el territori: arrelament, temporalitat, xarxes i retorns/socialitzacions	
<p>Actius comunitàris i espais comunitàris (formals o informals).</p> <p>Comporten una xarxa complexa de grups, entitats i espais: intercooperació.</p> <p>La temporalitat és de períodes d'entre sis i nou mesos, o fins i tot un any integral. S'estenen com a programes sostinguts a llarg termini.</p>	<p>El retorn i les socialitzacions són múltiples i es fan en xarxa: se centren sobretot en espais comunitàris o equipaments de cultura de proximitat.</p> <p>Solen mostrar-se en sinergia amb els ritmes i espais del territori: festes, accions, espai públic, mostres comunitàries, etcètera.</p> <p>Temàtiques col·lectives: a partir d'elements clau que afecten les persones en els seus territoris.</p>
Format o dispositiu artístic / metodologies	
<p>En diàleg, a partir dels interessos i temes que afecten la comunitat.</p> <p>Fase de treball de camp-codisseny, i fase final d'avaluació participada.</p> <p>Poden ser mixtos, híbrids o innovadors: se centra en la metodologia i el procés, no en el resultat de qualitat.</p>	<p>Les metodologies solen ser situades i s'adapten a diverses formes, sabers o registres segons els grups.</p> <p>Es valora per igual el procés, el producte i les formes de vinculació i de treball territorial.</p>
Pràctica cultural/artística	
<p>Es treballa per la democràcia cultural i els drets culturals: voluntat de canvi de paradigma sobre la institució art i sobre la cultura i el territori.</p> <p>Autoria col·lectiva i situada.</p> <p>Autoreconeixement: són les comunitats i els grups de creadors els que defineixen la pràctica com a artística.</p>	<p>Art com a eina d'impacte sobre les desigualtats (reconeixement i transformació); art com a espais de treball en comú o espais de representació/ imaginaris sobre un tema de la comunitat.</p>
Governança	
<p>Alguns espais de governança oberta: presa de decisions globals o codisseny amb xarxes locals.</p>	<p>En alguns casos, les persones participants esdevenen actius.</p>

4. L'ecosistema de les arts comunitàries. Estat actual

A partir de les dades quantitatives, descriurem alguns dels trets característics que hem investigat en aquest estudi. Aquests elements, insistim, suposen una primera radiografia social de l'ecosistema de les arts comunitàries a partir de 36 fitxes sobre 82 pràctiques mapades, majoritàriament durant el període 2019 (el 30,2%)². És la primera anàlisi quantitativa que es du a terme a la ciutat de Barcelona d'aquest sector tan específic de l'àmbit cultural. Es tracta, però, d'una exploració que no abasta encara totes les realitats d'aquest complex ecosistema cultural. A continuació oferim l'anàlisi detallada d'alguns aspectes, a més d'un quadre resum de l'estat de la qüestió com a síntesi d'aquest capítol.³

4.1. Recursos i fonts de finançament

Sobre la mostra de 36 iniciatives de les arts comunitàries, fan una suma total de recursos de 678.764 euros per any. És una mediana⁴ de 16.000 euros per iniciativa, que oscil·la entre els 3.000-5.000 euros les de dimensió més petita, i 45.000 euros les de dimensió més gran. Si fem una **estimació global** de l'ecosistema de les arts comunitàries, sobre l'univers de 82 iniciatives,

² Les dades d'aquesta recerca s'han gestionat a partir d'una dimensió temporal anual (12 mesos). Les referències de dades són majoritàriament del 2019, i la resta pràcticament tota del 2018. En projectes de més de 12 mesos, les dades obtingudes s'han adaptat totes a 12 mesos per tal de mantenir la unitat anual.

³ Cal recordar que la mostra de 36 fitxes s'ha fet sobre gairebé 82 pràctiques. La mostra la considerem prou significativa, tenint en compte que es tracta d'un primer estudi. Tot i així, caldria aprofundir en la cerca d'informació sobre més pràctiques per poder tenir un mapa complet de l'ecosistema o sector professional, tasca que sobrepassa les possibilitats d'aquest informe.

⁴ Durant aquest informe fem servir la mediana i la mitjana. La mediana és el valor del 50% de tota la distribució, i la fem servir en casos com aquest en què la mostra preveu extrems molts diferenciats. Per la seva part, la mitjana és la mitjana aritmètica, fruit de la divisió de la suma de tots els valors del conjunt pel nombre de casos de la mostra.

aquesta suma és d'aproximadament **1,3 milions d'euros anuals** en recursos⁵ en una primera radiografia. De les 36 iniciatives entrevistades, el sector té **240 treballadors i treballadores, amb 44 jornades**, així com un total de **30.355 usuaris i usuàries per 36 iniciatives**.

Tot i ser una mostra incompleta, ens dona una informació rellevant i suggeridora del que pot representar l'ecosistema de les arts comunitàries a la ciutat.

Si fem una **estimació global, sobre l'univers de partida de les 82 iniciatives** en una primera radiografia, l'ecosistema de les arts comunitàries suma aproximadament **1,5 milions d'euros de recursos globals**,⁶ **546 treballadores, 100 jornades senceres i 69.000 usuaris anuals**. Aquesta seria una primera extrapolació de dades sobre el conjunt de l'àmbit de les arts comunitàries a partir de la nostra mostra de treball.

En relació amb les fonts de finançament, l'anàlisi ens indica que **l'ICUB aporta el 27,2% del total de recursos** (entre subvencions i suport directe a equipaments, festivals i altres). La resta d'aportacions es distribueixen entre la Generalitat de Catalunya (sovint l'ICEC o l'OSIC), amb el 9,5%, i altres àrees de l'Ajuntament de Barcelona com Acció Comunitària i Pla de barris i districtes, principalment, amb el 24,7%. Els recursos propis i les fonts privades de finançament suposen el 34,8%. En el 40% d'iniciatives l'ICUB no aporta recursos. Aquestes se sustenten en diners de districtes i altres àrees o recursos. Tanmateix, es destaquen les ajudes del Pla de barris i districtes, que de manera indirecta provenen de l'ICUB (a partir de centres cívics i biblioteques majoritàriament). **L'ICUB aporta de mitjana a cada procés 5.000 euros**, és a dir, el 27,2%. Els recursos procedents **de fons propis/privats són de 7.000 euros** (38%). **L'Ajuntament, en global (ICUB i altres àrees), finança aquest tipus d'iniciatives amb un 52%, al voltant d'una mitjana de 9.950 euros**.

L'Ajuntament de Barcelona, en general, dona suport a les iniciatives, però **l'ICUB no és el principal actiu de recursos**. L'Institut de Cultura aporta aproximadament la meitat del total del finançament de l'Ajuntament de Barcelona, que és el 52% del pressupost de les pràctiques d'arts comunitàries de Barcelona. Hi ha una inversió local

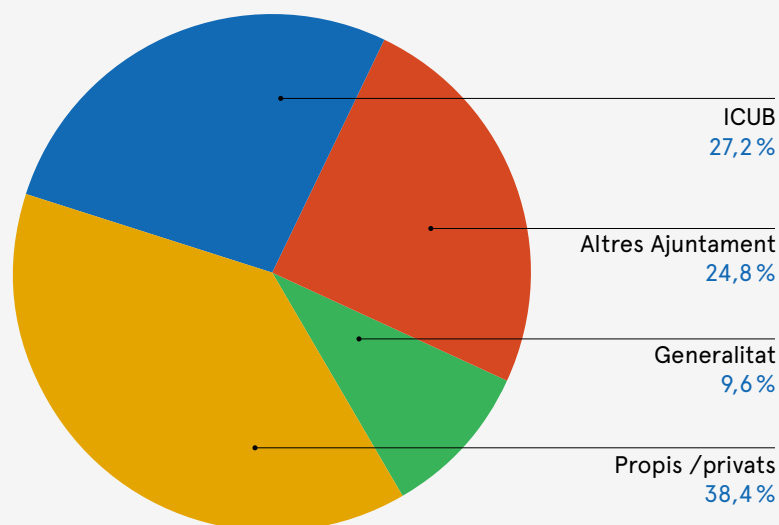
5 *Sobre això, és important dir que, per a algunes experiències com per exemple ArtiPart, no hem inclòs el conjunt de les iniciatives i projectes que han dut a terme en el 2019 (hem incorporat dues de les quatre que aquesta iniciativa ha desenvolupat). Cal tenir-ho en compte perquè, per exemple, en aquest cas parlem d'un pressupost considerable en comparació amb altres iniciatives (aquest programa, a dia d'avui, està congelat). Així mateix, altres entitats han expressat que els seus ingressos el 2019 han estat més baixos que en altres anys.*

6 *En aquest cas també cal destacar que hem inclòs només dues experiències d'ArtiPart de les vuit desenvolupades entre el 2018 i el 2019, que aporten un gran volum de recursos en comparació amb altres iniciatives. És un programa que a dia d'avui està congelat. També altres entitats ja han expressat que el 2019 no va ser el millor any d'ingressos en la seva iniciativa en comparació amb el 2018.*

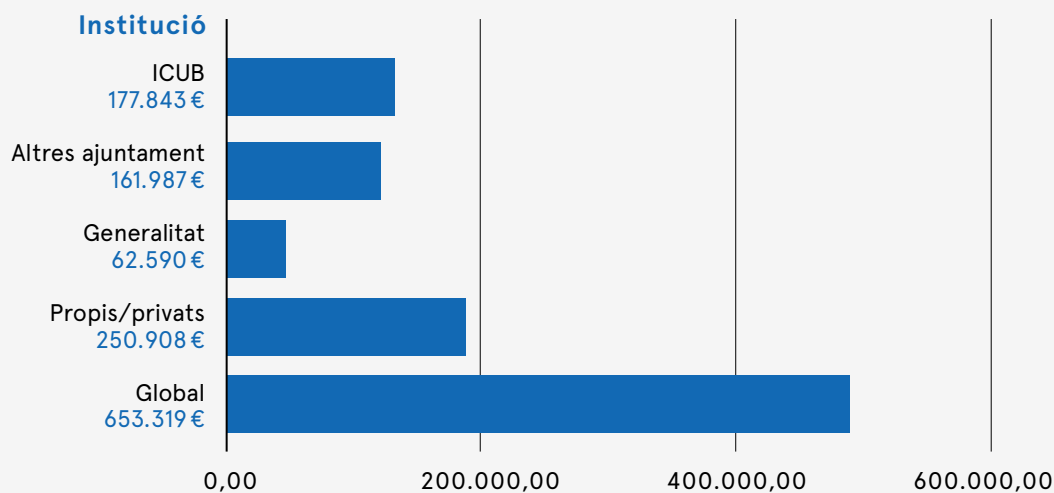
clara, però no tant des de Cultura. Només el 5% de les iniciatives no reben cap suport de l'Ajuntament de Barcelona (ni de l'ICUB ni d'altres àrees). **De manera global, sembla que les polítiques culturals locals en termes d'arts comunitàries són majoritàriament sostingudes per l'Ajuntament en general, i pels recursos propis.** Entre Ajuntament i recursos propis sumen el 91,4%. Malgrat això, s'observa que el sector no té una gran capacitat de finançar-se amb recursos propis o a través d'entitats privades. El percentatge de recursos propis és del 38,4%, amb una mitjana de 7.000 euros per projecte, i el que prové d'entitats privades no arriba al 20% del global, i hi ha una gran disparitat, en el sentit que trobem fons grans, de 35.000 o 17.000 euros,⁷ però no paquets petits més distribuïts. A més, hi ha un 33% d'iniciatives que no reben cap ingrés privat o de fons propis; exceptuant-ne 4 que sumen més (entre 20.000 i 30.000 euros), la resta té nivells de fons propis més baixos (entre 4.000 i 10.000 euros).

Fons de finançament i percentatges per als projectes d'arts comunitàries a Barcelona

ICUB	177.834,00	27,2
Altres Ajuntament	161.987,00	24,8
Generalitat	62.590,00	9,5
Propis / privats	250.908,00	38,4
Global	653.319,00	100



⁷ Per exemple, ajuts provinents de l'Art for Change de la Fundació "la Caixa", la Fundació Carulla o la Fundació Daniel i Nina Carasso, que, de les 82 iniciatives detectades, estaven presents en 3 a Barcelona.



4.2. Volum dels projectes i personal laboral

A la mostra **s'han detectat diverses tipologies de projectes per volum de recursos:**

1. Les petites iniciatives, que funcionen amb un fons d'entre 3.000 i 5.000 euros per fer un treball de territori situat. Suposen l'11% del total.
2. Els projectes mitjans, d'entre 5.000 i 25.000 euros aproximadament. Són el 58,3%, és a dir, més de la meitat. Aquí les entitats o iniciatives poden treballar per projectes i compaginen pràctiques d'arts comunitàries amb altres de diferents, o bé estan plenament dedicades a les arts comunitàries des de diverses modalitats. En molts casos realitzen la mateixa activitat diverses vegades en el mateix territori. Disposen d'estructures estables d'entitats.
3. Els projectes de més de 25.000 euros, que promouen la consolidació de grups de professionals i tenen una escala més gran. Suposen el 30,6%.

Les entitats tenen una mitjana de personal implicat de 5,5 persones en els projectes. En aquests hi ha una proporció sobre la mitjana de 3,05 de persones (un 43%) que són artistes/creadores i un 3,9 de mitjana (el 57%) que són personal de coordinació, gestió i altres professionals. És important entendre que hi ha un perfil de creadores que estan implicades professionalment en aquest ecosistema i un altre de professionals de la dinamització, gestió, mediació cultural o de cultura comunitària que també és important destacar. Es tracta de perfils professionals sovint indefinits, en el sentit que s'assumeixen perfils híbrids com artista o creadora, tècnica de producció, etcètera. Cal destacar que, tenint en compte el volum de treball, ens trobem amb

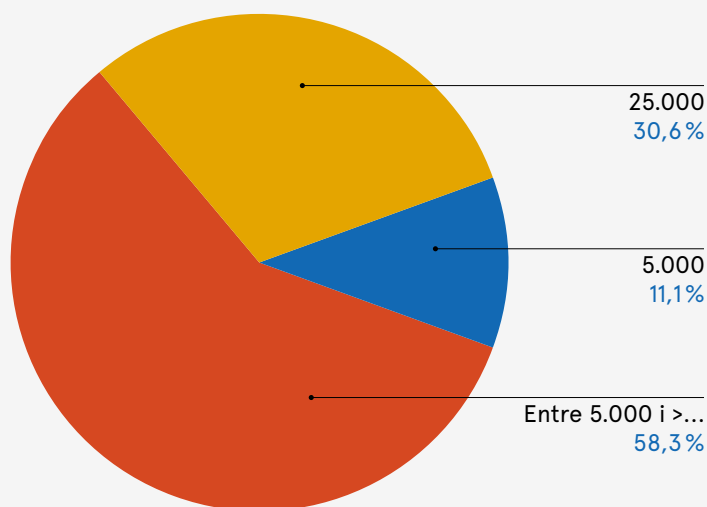
situacions força incertes i precàries, com les que afecten treballadors i treballadores intermitents, com ara talleristes, artistes o tècnics que acompanyen de manera puntual determinats processos, però que no són personal fix. L'estudi no ha aprofundit en el gènere de les treballadores implicades. Tot i això, la majoria d'entitats **ha especificat que es tracta de dones**, de manera que és summament important tenir aquesta dada en compte dins de les polítiques de gènere i igualtat. **Pel que fa a les jornades laborals, sobre 36 iniciatives, aquestes són de 44 jornades laborals completes, amb una mitjana d'1,05 jornades per cada projecte i una durada d'11,5 mesos.**

El sector mostra un alt grau d'aportacions procedents de recursos propis o privats (34,8%). Tanmateix, tot i que aquest és un factor important, el sector **no és sostenible a partir de fons propis o finançament privat**, ja que veiem que les iniciatives que disposen d'aquest tipus de finançament han de funcionar amb col·laboracions intermitents i puntuals de professionals, i amb equips no sempre consolidats per l'escassa dedicació de personal laboral davant un volum de treball notable.

Si bé podríem dir que aquest sector de les arts comunitàries pateix les mateixes vulnerabilitats que el treball de cultura de base, amb treballadores intermitents, hi trobem algun factor agreujant: **no aconsegueix els mateixos recursos de finançament directe de l'ICUB**, és a dir, de l'àmbit de la cultura, els quals amb prou feines arriben a un 27%. Si bé la suma d'aliances que suposa el treball en xarxa presenta un gran potencial capaç d'activar altres recursos, el treball compartit i col·laboratiu també suposa un volum de treball més gran, amb un gruix important de feina de proximitat sovint invisible i infravalorada (treball en xarxa i treball amb grups). En darrer lloc, cal interpretar en **clau de gènere** les condicions de les treballadores culturals en aquest sector de la cultura comunitària.

En resum, en primer lloc, sobre l'anàlisi dels recursos globals, les condicions laborals generals i les fonts de finançament, la primera conclusió que podem treure és que **la precarietat en aquest camp laboral és bastant alta**, amb pocs professionals estables i **escassa inversió en aquest sector per part de la política cultural local**, tot i que hi ha un suport de l'Ajuntament en el seu conjunt que suposa la meitat dels recursos. **En segon lloc**, aquestes dades reforcen la necessitat que aquest sector compti amb més recursos públics, i que es doni una **articulació més gran entre àrees municipals per trobar formes més sostenibles que consolidin i donin continuïtat a aquest tipus de pràctiques culturals**. Aquest sector cultural és un camp professional en expansió, però també precari.

Franja (euros)	Nombre iniciatives	Percentatge
Menys de 5.000	4	11,1%
Entre 5.000 i 25.000 €	21	58,3%
Més de 25.000	11	30,6%



4.3. Formats i tipologies artístiques

Hem sintetitzat les diferents modalitats artístiques que desenvolupen les pràctiques d'art comunitari en quatre grups segons si tenen més o menys presència en la mostra estudiada.

1. La pràctica artística amb més presència és la de les arts escèniques (teatre social, teatre fòrum, teatre comunitari, teatre sensorial, formats d'arts vives, teatre en espais públics, circ, etcètera). En aquest camp se situen el 41% de les pràctiques.
2. Les pràctiques híbrides o multidisciplinàries (pràctiques que creuen diverses disciplines i que fins i tot treballen amb formats artesanals en l'àmbit del tèxtil, joieria, etcètera) suposen el 25% de les pràctiques.
3. Les arts visuals: vídeo, fotografia, pintura, instal·lacions o art públic visual, se situen en tercer lloc amb una presència del 18,6%.
4. La música i les seves diverses vessants o estils és present en un 13,9% de les pràctiques.

Veiem que en aquesta primera anàlisi hi ha una **presència més notòria de les arts escèniques i vives (40%)**, amb una distància considerable respecte a les **híbrides, que representen el 25%**. Les arts escèniques, a més, es combinen amb altres modalitats o formats. La meitat de les pràctiques s'han definit en més d'una categoria. Aquests dos fets comporten que moltes pràctiques **no es puguin definir clarament**

com una disciplina o llenguatge artístics. A més, es donen **formats mixtos o híbrids amb arts populars, arts minoritzades o altres expressions culturals.** Aquest aspecte també ajuda a entendre la capacitat d'adaptació a diversos sabers tècnics i perfils socials més enllà de la capacitat en un llenguatge convencional. El fet que siguin mixtes o híbrides o que incorporin altres formats dins la disciplina, en molts casos permet la implicació diversa d'altres perfils de persones i sabers.

La diversitat de llenguatges artístics ha estat un dels elements més complexos de l'anàlisi, a causa de la quantitat considerable de conceptes i nocions amb què són descrits. Amb aquesta síntesi podem afirmar que cal **potenciar formats interdisciplinaris o híbrids**, que incloguin sabers i formes d'expressió cultural i popular diversos. Les respostes obtingudes donen compte de la **dificultat de limitar, en la majoria d'aquestes pràctiques, un únic llenguatge o una única disciplina amb definicions estàndard provinents del sector cultural.** Aquesta classificació no s'adapta a les realitats analitzades. És per això que és important destacar que es tracta d'un **sector interdisciplinari, mixt, variat i no definible**, i que aquesta "mixticitat" o hibridació és un **actiu en termes de participació i riquesa per a l'ecosistema cultural** a què ens referim.

4.4. Relació territorial i temàtiques

De l'anàlisi de la distribució territorial de les pràctiques es poden **extreure algunes primeres implicacions.**

En primer lloc, hi ha un **desequilibri territorial.** En alguns districtes hem detectat una quantitat més gran d'iniciatives i de projectes que en d'altres, qüestió que també afecta els recursos invertits. Hi ha molta diferència en la distribució de les iniciatives entre els diversos districtes. Sobre l'univers recercat de 82 iniciatives, els districtes on més pràctiques hem detectat són els de Sants-Montjuïc, Ciutat Vella o Sant Andreu (hi ha entre 14 i 17 iniciatives). Aquests tres districtes suposen gairebé el 50% del total de l'univers de les 82 pràctiques. D'altra banda, hi ha districtes on no hem detectat cap pràctica (Sarrià - Sant Gervasi) o on n'hem trobat poques (2 a Horta-Guinardó, 4 a Gràcia i l'Eixample, 5 a les Corts). Al mig hi queda la resta de districtes, amb aproximadament una desena de pràctiques que hem pogut detectar: Nou Barris amb 9 i Sant Martí amb 10.

Quant a **recursos econòmics invertits**, la mitjana⁸ sobre la mostra de 36 iniciatives és de 74.000 euros: Ciutat Vella és el primer, amb una inversió de 144.000 euros, el 21% i el doble que la mitjana. Després, a Sants-Montjuïc, Sant Andreu, Sant Martí i Nou Barris s'inverteix aproximadament el mateix (entre 15,7 i 13,7%). Aquests cinc districtes acaparen el 80,8% dels recursos, en detriment de les Corts (9%), l'Eixample (6,5%), Horta-Guinardó (2,1%) i Gràcia (1,4%).

El desequilibri territorial en la distribució de les pràctiques d'art comunitari pot deure's a dos factors:

En primer lloc, d'una banda, un dels factors afavoridors d'aquestes pràctiques és **l'existència d'un teixit associatiu fort i una cultura de base** en alguns territoris, amb una força molt important d'iniciatives locals que reclamen i generen col·laboracions a llarg termini amb entitats culturals i amb iniciatives comunitàries. Així mateix, el fet de no disposar d'una base comunitària formada per entitats o xarxes, és a dir, la manca de teixit social i comunitari, pot condicionar la manca d'aquestes pràctiques d'art comunitari.

D'altra banda, en certs territoris ens trobem que les pràctiques de cultura comunitària que es desenvolupen són més convencionals, com ara **tradicions de cultura popular, festivals, etcètera, que no es consideren arts comunitàries**, així com altres pràctiques considerades **pròpies d'altres comunitats no europees** o, en un altre ordre, **el treball que es du a terme en espais i equipaments de gestió comunitària**, tant de proximitat com d'altres, sovint **difícils de detectar**. Ens referim, per exemple, a tallers, com ara una coral de dones desenvolupada des d'un CAP, o a expressions urbanes d'art de joves d'orígens diversos, així com a d'altres registres que treballen sobre la memòria, l'artesania, les cultures i que impliquen grups diversos. Aquest és un aspecte que ens pot fer pensar que, en el camp que estem analitzant, algunes pràctiques en determinades àrees urbanes siguin **subalternes i invisibilitzades**. En aquest sentit, cal plantejar l'existència de pràctiques de proximitat dins les pràctiques de cultura comunitària, les quals requereixen un **treball intens de territori** per ser identificades, així com uns tipus d'anàlisi que incorporin **criteris de desigualtat excloents** en el discurs de les pràctiques culturals.

En segon lloc, és important remarcar que algunes de les pràctiques analitzades depenen de plans de barri i també d'altres administracions públiques, com ara els districtes o la Direcció de Serveis d'Acció Comunitària. Aquest factor demostra que els barris amb més desigualtats també han apostat per aquestes pràctiques com un **exercici de drets culturals**. Resta per analitzar les possibles desigualtats internes entre

8 Vegeu la nota 4.

barris d'un mateix districte i el seu diàleg amb altres equipaments culturals tant de proximitat com de ciutat.

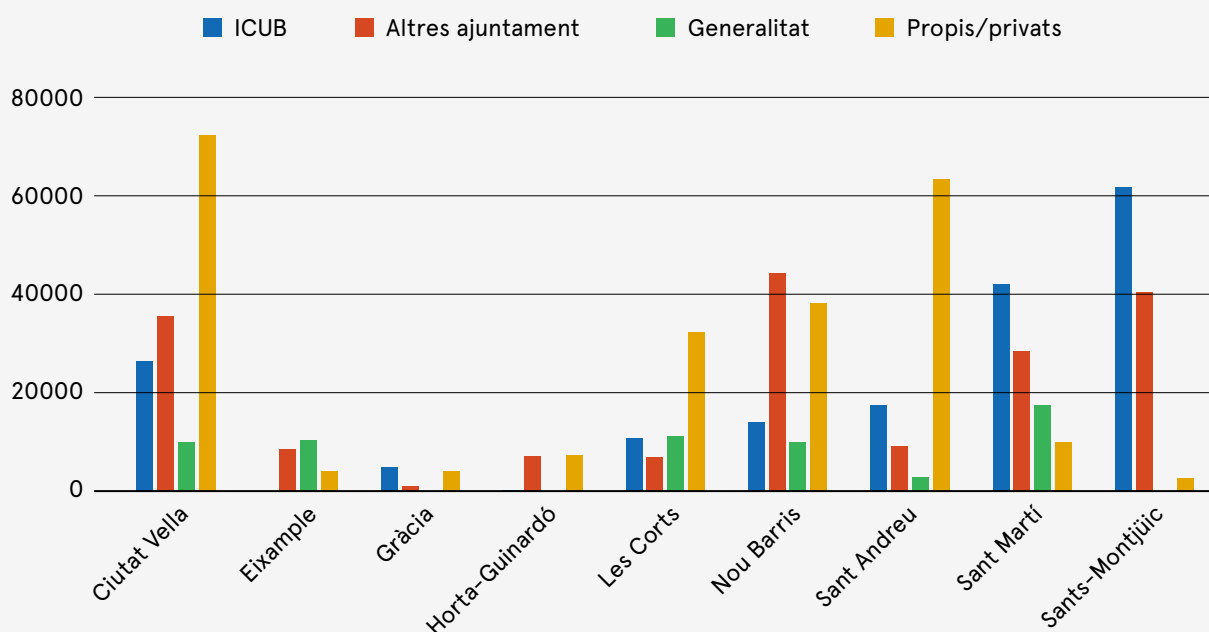
En tercer lloc, es destaca que bona part de les iniciatives **treballen a barris caracteritzats per fortes desigualtats socials**, sempre col·laborant amb actius comunitaris (Roquetes, Una sèrie de barri, Ciutat Esperança, Akana, les Arpilleres, Vulnus). És a dir, treballen al costat de referents, xarxes actives o entitats; persones que directament són **catalitzadores de l'acció comunitària, entitats o iniciatives d'arrelament territorial i capacitat de multiplicació**. Aquests actius comunitaris, a més, són altaveus de temàtiques socials situades. Cal destacar que moltes es desenvolupen a partir de temàtiques que afecten els territoris i les persones usuàries directes. En molts casos, a més, la temàtica tracta directament de les desigualtats socials situades en context, com ara la gentrificació, l'orgull o l'estigma de barri, la identitat col·lectiva en barris perifèrics, etcètera. En altres ocasions es detecten temàtiques molt marcades per les perspectives de gènere/feministes i culturals, i s'experimenten formes d'acció comunitària singulars.

Finalment, si encreuem les dades de fons de finançament dels projectes i els diversos districtes on es duen a terme, es poden observar algunes dinàmiques interessants a partir de les dades recollides de la mostra de 36 iniciatives. Els projectes ubicats al districte de Sants-Montjuïc són els que més recursos tenen procedents de l'ICUB per a aquest tipus de pràctiques. Les iniciatives que s'organitzen als districtes de Nou Barris i Sants-Montjuïc són les que més reben d'altres àrees de l'Ajuntament. Per la seva part, les iniciatives localitzades a Ciutat Vella són les que reben més diners de fons propis i privats, possiblement per la presència d'entitats de més gran dimensió i amb més capacitat d'apilament de recursos propis. Aquí és on hi ha iniciatives que també reben menys recursos de l'ICUB, mentre que la presència d'altres àrees de l'Ajuntament és alta. El fet que les pràctiques situades en àrees més perifèriques com Nou Barris o Sant Martí combinin recursos provinents de diverses àrees de l'Ajuntament i de l'ICUB, demostra una distribució territorial dels recursos més centrada en les perifèries, on també es donen amb més facilitat processos transversals d'intercooperació entre àrees de l'Administració pública. Sorpren la concentració de recursos provinents de fonts privades o pròpies en les pràctiques de Sant Andreu —la segona més voluminosa— i, en canvi, la poca aportació de l'ICUB i altres àrees de l'Ajuntament en projectes d'aquest districte. Als districtes de Sarrià - Sant Gervasi, Horta-Guinardó, Gràcia, les Corts i l'Eixample es registra menys volum de recursos perquè s'hi han detectat menys iniciatives. Caldria observar si en alguns barris la presència d'equipaments culturals de ciutat (Raval o Sant Andreu) fa que es concentrin més recursos o que

les arts comunitàries estiguin relacionades en més mesura amb aquests equipaments compartint-hi els recursos (com, de fet, ja es dona amb el CCCB, el Liceu o la Fabra i Coats, per exemple), tal com passa amb els equipaments de proximitat.

Distribució de recursos econòmics per districtes i per fonts de finançament dels projectes d'arts comunitàries 2018/2019.

Districte	ICUB	Altres Ajuntament	Generalitat	Propis/privats	Total	%
Ciutat Vella	26.600	35.750	10.125	72.274	144.794	21,3
L'Eixample	0	9.007	10.243	4000	44.250	6,5
Gràcia	5.000	1.000	0	4.000	10.000	1,4
Horta-Guinardó	0	7.375	0	7.375	14.750	2,1
Les Corts	10.676	7.000	11.222	32.329	61.227	9,02
Nou Barris	14.000	44.485	10.000	38.305	106.790	15,7
Sant Andreu	17.500	9.270	3.000	63.525	93.295	13,7
Sant Martí	42.258	28.700	18.000	10.000	98.958	14,5
Sants-Montjuïc	61.800	40.400	0	2.500	104.700	15,4
Total	177.834	182.987	62.590	230.308	678.764	



4.5. Comunitats, usuaris i usuàries, grups implicats i perspectiva d'equitat

En general, hi ha una **tendència clara a treballar amb col·lectius eurocèntrics⁹ i, sobretot, amb persones vulnerabilitzades¹⁰** com grups de joves, gent gran, dones racialitzades o poblacions de procedències específiques (xineses, llatinoamericanes, etcètera). El treball amb grups es desenvolupa també amb espais mixtos o intergeneracionals, ajuntant persones vulnerabilitzades amb d'altres. **També es donen iniciatives amb grups que no són europeus i que pateixen desigualtats** (joves racialitzats, grups de dones migrants, treballadores de la llar, persones amb diversitat funcional, etcètera). Una mirada a aquests perfils ens indica que en la majoria dels casos seria **important** promoure **processos que siguin més interseccionals, és a dir**, processos que interconnectin gènere, classe social, cultures, orientacions sexuals, etcètera. És notable la manca, per exemple, d'iniciatives de treball amb persones amb diversitat funcional, així com amb altres identitats. És possible que això sigui degut a les limitacions de la mostra, en què predominen els projectes d'artteràpia que treballen salut, diversitat i arts comunitàries (com per exemple L'Altre Festival).

Els grups, com ja hem assenyalat abans, **es creen amb implicacions de referents o actius comunitaris**. Hi ha un primer model on es coopera i treballa en xarxa amb referents territorials de grups de població exclosos o molt minoritzats, com Akana amb Veus Gitanes; Interfícies amb el grup de dones Activades per la Salut; Pa'tot-hom amb els grups de joves; Aquario Barcelona amb població xinesa; Creació XIC amb grups interculturals de dones; Artixoc amb la gent gran o la Lleialtat, ambdós sobre memòries comunitàries. També s'aposta pel treball amb la diversitat funcional, incorporant aquesta variable a grups mixtos (serien els casos, per exemple, de Vulnus Teatre o de Barris en Dansa), així com amb dones grans, com el teatre comunitari La Bellesa/Antic Teatre.

És interessant destacar que hi ha un segon model que inclou persones professionals que **són referents de les comunitats i se les implica directament** en els processos de treball: Sindillar, Les Caminantas del Poble-sec, El Parlante amb La Meri Productions, o AAEJ i Espai Jove i el mateix grup de La Bellesa. En tots aquests casos s'aposta perquè les entitats referents o els usuaris i usuàries directes **siguin actius**

⁹ *Col·lectius majoritàriament blancs, d'origen europeu i estatal en què predomina una mirada occidental i imperen l'hegemonia i el relat d'Occident i d'Europa occidental sobre altres realitats geogràfiques.*

¹⁰ *Vulnerabilitzats, en el sentit que ho són per causa d'unes determinades condicions sociopolítiques. El terme pretén distingir-se del de vulnerabilitat entesa com a característica pròpia o congènita de l'ésser humà com a tal, la qual ha de ser acceptada i assumida. Al contrari, el caràcter de vulnerabilitzat indica que s'ha produït per unes condicions sociopolítiques desiguals sobre les quals es pot actuar per transformar-les.*

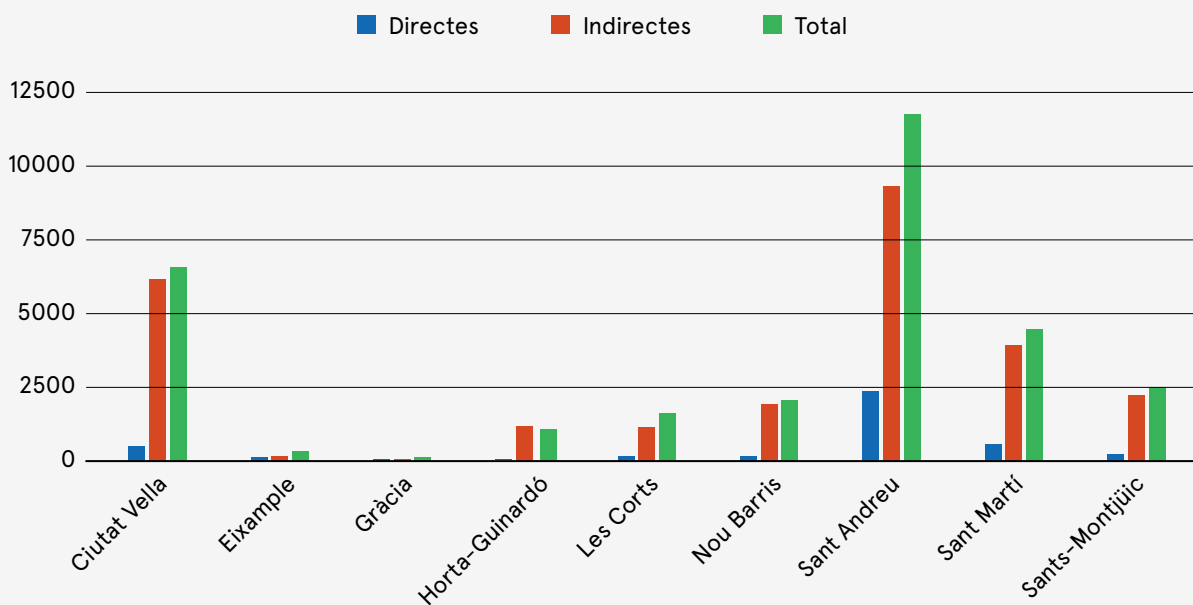
comunitaris com a talleristes/activadors. Aquest factor és molt important a l'hora d'experimentar acció comunitària sostenible als territoris.

El nombre d'usuaris directes i indirectes també ens ofereix un context interessant d'anàlisi. De les respostes obtingudes a les 36 iniciatives, el nombre total suma **30.199 usuaris i usuàries**, dividits entre directes (14%) i indirectes¹¹ (86%). La mitjana per cada projecte és de 843 persones, oscil·lant entre grups que en tenen 200 i altres programes o iniciatives de gran escala que arriben a 2.000 o 3.000 persones. La mitjana d'usuaris directes és de 42, però realment aquesta és una dada que cal analitzar per tipus d'entitats i projectes: un 30% de projectes tenen entre 10 i 25 usuaris, un 35% en tenen entre 26 i 80, i el 35% en tenen més de 80, amb alguns pics de 200 o 300 usuaris directes que són entitats o programes comunitaris de gran escala i recursos, amb molts tallers i més capacitat de gestió. **El conjunt de pràctiques situades a Sant Andreu són les que més usuaris globals recullen.** Es tracta del 38% (a causa de la presència del Difusor, que és un espai públic i d'espectadors molt gran en comparació amb altres). Després, les pràctiques culturals de Ciutat Vella (21%), les de Sant Martí (14,7%) i les de Sants-Montjuïc (8,21%). Les pràctiques situades en aquests quatre districtes apleguen el 82% total d'usuàries i usuaris.

Nombre d'usuàries i usuaris directes i indirectes per districte i percentatges de les arts comunitàries a Barcelona.

Districte	Directes	Indirectes	Total	%
Ciutat Vella	449	6.160	6.523	21,8
L'Eixample	138	189	327	1,082
Gràcia	35	80	115	0,38
Horta-Guinardó	75	1.000	1.075	3,55
Les Corts	206	1.163	1.601	4,53
Nou Barris	183	1.900	2.083	6,89
Sant Andreu	2.393	9.280	11.673	38,65
Sant Martí	517	3.950	4.467	14,79
Sants-Montjuïc	226	2.255	2.491	8,21
Total	4.222	25.977	30.355	

¹¹ Els usuaris i usuàries directes són grups que participen activament en les creacions, que són part del grup motor, del grup principal o de la comunitat implicada. Els indirectes són espectadors o públics de les peces finals, mostres i altres esdeveniments que es produeixen.



Des de la perspectiva de l'equitat, els col·lectius principals són majoritàriament **grups mixtos**, amb franges d'edats i cultures diverses, que sumen el 60% de les pràctiques analitzades. La resta, el 40%, es distribueixen en joves, grups específics de dones, gent gran o col·lectius amb diversitat funcional amb grups específics o vulnerabilitzats. **Els col·lectius vulnerabilitzats** són en algunes ocasions el grup principal, mentre que en altres els trobem incorporats a grups diversos.

Un repte important és el treball amb referents locals de les comunitats, que siguin artistes mediadors des de les mateixes comunitats, superant la barrera professional del treballador cultural blanc centreeuropeu. Aquest aspecte pot assolir-se en la mesura que aquests grups, que tenen també perfils professionals, vagin incorporant-s'hi. Aquest fet, al qual ja hem fet referència en l'apartat sobre treball en territoris i els actius comunitaris, **és clau per superar les desigualtats en el sector**: el trànsit de comunitats passives al seu reconeixement en la distribució de recursos i com a **actius comunitaris professionals**.

En aquest apartat volem ressaltar també la perspectiva de gènere en diversos capes: hi ha un gran nombre d'iniciatives que reconeixen els grups principals com a **col·lectius paritaris** de dones o homes, que afegeixen la temàtica de dones, gènere, feminisme com a punt clau. A més, **s'introdueixen aquestes temàtiques feministes en pràctiques de diversitat cultural o intergeneracionals**, posant més èmfasi en la perspectiva interseccional de polítiques de gènere. Fins i tot hi ha iniciatives que treballen només amb **grups no mixtos i artistes creadores**: Sindillar, Arpilleres, Nus Teatre, per exemple.

En relació amb els nivells de participació i formes d'implicació, s'han valorat quatre nivells d'implicació des de la perspectiva de cada una de les entitats entrevistades.

Ha sigut una valoració dels responsables de projectes, amb respostes tancades amb una puntuació de l'1 al 4 (1-molt poc, 2-normal, 3-important, 4-molt important). Els nivells de participació han estat els següents:

1. **Accés** a la cultura: participació com a espectadors i importància de la peça, espectacle, mostra final.
2. **Cocreació**: materialització del projecte amb les persones.
3. **Codisseny** amb els agents: es pensa el tipus d'intervenció i es dialoga amb els usuaris i usuàries o territori.
4. **Governança directa** del pressupost i el tipus de programa: presa de decisions.

A partir de l'anàlisi, podem extreure les implicacions següents en funció de les valoracions de les persones entrevistades:

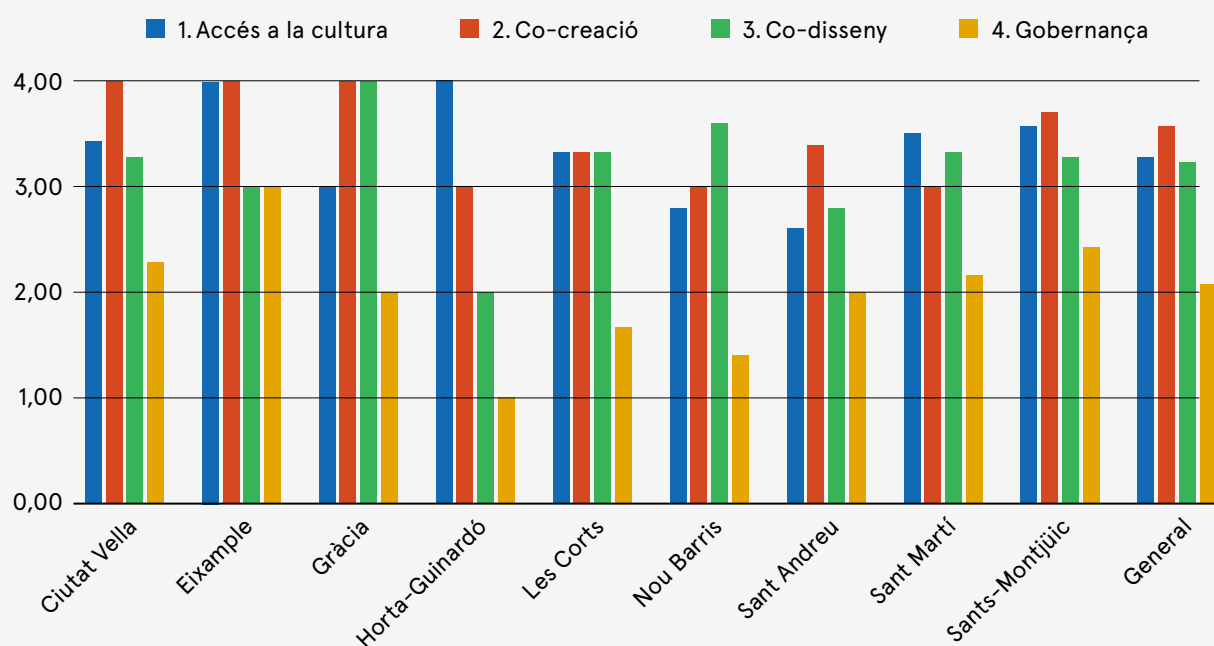
- En primer lloc, el treball amb la comunitat en el procés de treball creatiu és el factor més valorat (3,56 sobre 4). És a dir, en aquestes pràctiques s'emfatitza la importància del procés i de les relacions vinculants amb els grups.
- En segon lloc, gairebé per igual, s'atorga una mica menys d'importància al factor d'accés a la cultura i al treball de diàleg amb el territori per al codisseny (3,28 i 3,25, respectivament). D'aquesta manera, es considera el treball de retorn social o la producció de mostres o exhibicions com a part important de la socialització i de l'acció comunitària. El codisseny amb els grups mostra igualment una capacitat d'adaptació i diàleg amb els contextos territorials.
- Finalment, el factor de governança directa és el menys valorat (2,06). Aquesta valoració ens mostra que les pràctiques se centren en altres aspectes, que costa molt arribar a un treball de transparència en què totes les decisions siguin compartides. Si més no, aquest és un aspecte que no es considera rellevant en la feina directa al territori. Tot i així, en moltes pràctiques aquest aspecte es treballa des de les programacions compartides, la distribució de recursos professionals a actius comunitaris i l'aposta per la formació de futurs referents.

En resum, a partir d'aquesta mirada podem dir que les pràctiques descrites aquí tenen **un alt grau d'equitat pel que fa als grups, les formes d'implicació i el treball amb col·lectius o comunitats minoritzats**, a més del diàleg amb actius comunitaris. Són majoritàriament grups mixtos (60%), però es destaca el treball amb grups minoritzats o vulnerabilitzats (40%). Comporten un reconeixement, capacitat

i multiplicació **d'actius comunitaris** en les xarxes territorials, i inclouen principalment perspectives de gènere i temàtiques socials significatives per als barris on actuen. En relació amb les **formes de participació**, **posen** l'èmfasi en la importància dels vincles amb els grups que hi treballen, així com en el diàleg amb els territoris —a través dels actius comunitaris—, sense menystenir l'accés a la cultura i les formes de socialització. A partir d'aquesta anàlisi, podem afirmar que **les pràctiques d'arts comunitàries són una mostra de processos d'emergència comunitària**, treballen l'equitat en cultura i destaquen per la necessitat de disposar d'estructures sostenibles que possibilitin una governança local més gran.

Valoració per districtes dels nivells d'implicació en les arts comunitàries, des de la visió de les entitats i persones coordinadores.

Districte	1. Accés	2. Cocreació	3. Codisseny	4. Governança
Ciutat Vella	3,43	4,00	3,29	2,29
L'Eixample	4,00	4,00	3,00	3,00
Gràcia	3,00	4,00	4,00	2,00
Horta-Guinardó	4,00	3,00	2,00	1,00
Les Corts	3,33	3,33	3,33	1,67
Nou Barris	2,80	3,00	3,60	1,40
Sant Andreu	2,60	3,40	2,80	2,00
Sant Martí	3,50	3,00	3,33	2,17
Sants-Montjuïc	3,57	3,71	3,29	2,43
General	3,28	3,56	3,25	2,06



4.6. Treball en xarxa, intercooperació i diàleg amb l'Administració pública

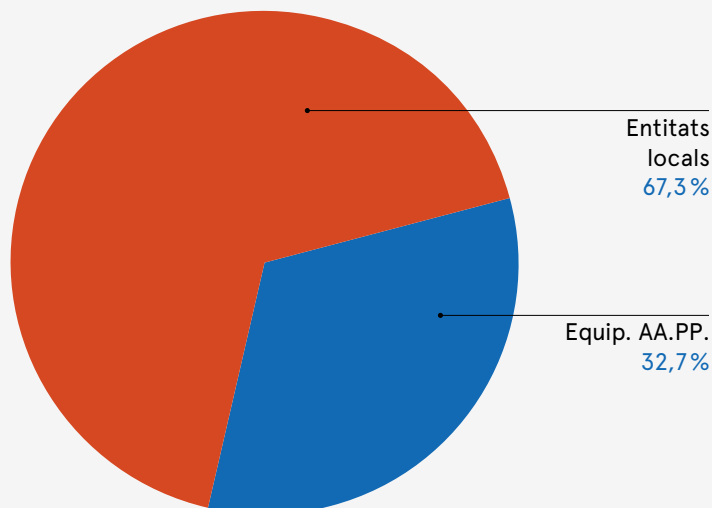
Les pràctiques analitzades **mostren un alt índex d'intercooperació amb altres entitats del territori. De mitjana, cada projecte intercoopera amb 11,4 entitats. D'aquestes, el 67,3% són entitats locals i el 32,7% són àrees de l'Administració local.** El perfil de les entitats amb les quals es coopera és molt variat: espais de joves, gent gran, activitats extraescolars, serveis socials i plans de barri (hi ha programes amb trenta entitats o més, i iniciatives més petites amb una mitjana de cinc o sis entitats).

Si encreuem la tipologia de projecte i l'escala de temps i recursos econòmics, veiem que els processos de durada d'un any, com festivals o programes integrals macro, tendeixen a tenir una xarxa d'entitats més densa amb un gran nombre d'iniciatives implicades (Ravals o FACC&COM), la qual cosa contrasta amb les iniciatives més micro, amb xarxes més reduïdes. Aquestes s'enxarxen normalment amb un equipament de referència i altres entitats, mentre que les grans poden fer-ho amb una diversitat d'equipaments.

En el treball en xarxa es destaca un alt percentatge d'iniciatives locals amb una àmplia pluralitat d'espais socials implicats, no només de la cultura local. Hi ha presència d'entitats comunitàries diverses, especialistes, associacions de veïns i veïnes, historiadors, associacions de grups immigrants o racialitzats específics, de treballadores de la llar, de centres de dones, de memòria, etcètera. En aquest sentit, el treball en xarxa demostra una **riquesa de tipologies d'entitats i combina perfils molt diversos** que no solen estar en contacte entre si. De fet, les iniciatives generen xarxes molt plurals i diverses, amb actius comunitaris i amb un alt grau d'arrelament als territoris (totes tenen entre una i tres entitats locals implicades).

Pràcticament el 85% de les pràctiques realitzades col·laboren sempre de manera activa amb equipaments de proximitat: centres cívics o casals sobretot, o fins i tot amb una fàbrica de creació o un altre tipus d'equipament cultural (biblioteques, ateneus, festivals o centres de cultura popular). Aquesta dimensió col·laborativa amb equipaments culturals de proximitat és molt important: suposa **desenvolupar altres formes de participació**, de treball en xarxa, de metodologies d'acció comunitària, d'imaginari i d'identitats culturals, és a dir, altres formes de treballar temes i de representar-los i de generar vincles.

Xarxes	Total	Percentatge
Equip. admin. públiques	135	32,69
Entitats locals	278	67,31
Global	413	100



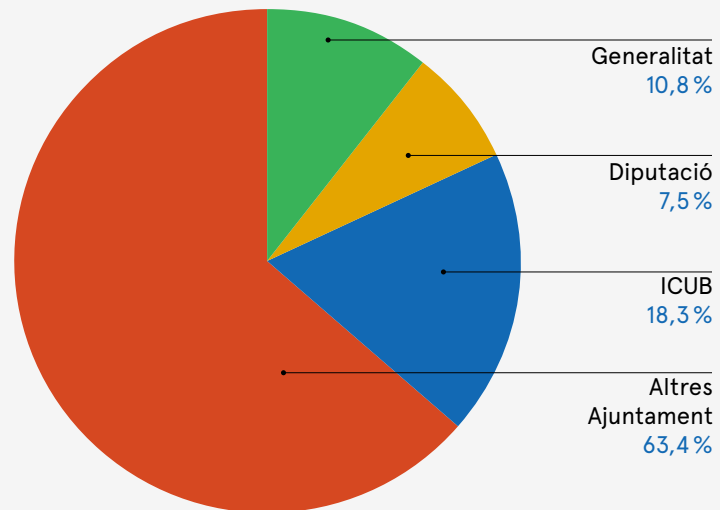
Quan es parla de **diàleg amb l'Administració pública** es fa referència al vincle o connexió que tenen les iniciatives recercades amb diverses àrees o serveis. Abasta qüestions de seguiment, coordinació i també de dotació de recursos o finançament. Pel que fa al diàleg amb l'Administració pública, cal destacar diversos aspectes: en principi preval el diàleg amb l'Ajuntament, però sobretot amb àrees o programes com els districtes, els plans de barri i l'Institut d'Educació (IMEB). La **mitjana de connexions i punts de diàleg per cada projecte amb àrees diverses de l'Administració pública és de 2,6** per cada iniciativa (les més petites abasten normalment una àrea administrativa, mentre que les més grans poden estar vinculades a 6-7 àrees diferents). **Un 18,3% de les iniciatives manifesten tenir diàleg amb l'ICUB.** Pel que fa a la **mitjana d'altres àrees de l'Ajuntament, aquestes tenen més del triple de presència** en termes generals que la de Cultura, amb una proporció d'1,63 àrees (62,7%). Altres administracions tenen menys presència, com ara la Generalitat, amb un 10,4% (sobretot per ajudes i subvencions de l'OSIC i ICEC), i la Diputació de Barcelona, amb el 7,5% (en part a causa d'equipaments i recursos).

Des d'aquesta perspectiva, es constata que, tot i la presència de l'ICUB, l'espai de diàleg o relació amb la política cultural local és insuficient (el 18,3%) i, de manera semblant al treball en xarxa, es veu compensat per altres àrees en un 62% (sobretot per districtes, plans de barris, plans comunitaris i Educació). El 20% restant és Diputació de Barcelona i Generalitat. En general, és a **les àrees de l'Administració que no són Cultura on hi ha més diàleg directe amb les iniciatives d'arts comunitàries** (62,7%). Així mateix, si en termes de recursos la presència de l'ICUB és inferior,

la presència de l'Ajuntament amb altres àrees és encara més gran (81%), la qual cosa reflecteix que la **relació amb l'Administració local és la més significativa**. Cal destacar també que el diàleg amb la Diputació de Barcelona moltes vegades es dona per equipaments o espais on l'ICUB té també presència, i que en el cas de la Generalitat majoritàriament són vincles de recursos o subvencions.

Diàleg entre les arts comunitàries i les administracions públiques (quantitat de diàlegs i percentatges).

Administració	Quantitat	Percentatge
ICUB	17	18,3
Altres Ajuntament	59	63,4
Generalitat	10	10,8
Diputació	7	7,5
Total	94	100



En el marc d'aquesta anàlisi, si observem de manera conjunta la facilitació de recursos i la disponibilitat al diàleg i a la cooperació podem extreure les conclusions següents:

- D'una banda, **diàleg i vinculació febles de les polítiques culturals locals** amb aquestes iniciatives, juntament amb manca de recursos suficients en el mateix camp: un 27,2% en recursos i un 19% de diàleg directe amb l'ICUB. Atès que l'Ajuntament protagonitza el 63% de les connexions de diàleg que els projectes tenen amb l'Administració pública, caldria reforçar el diàleg entre les seves diferents àrees o departaments.
- **D'altra banda, aquestes pràctiques presenten un gran potencial d'intercooperació.** El dens i ric diàleg que mantenen amb l'Administració pública a través de diferents àrees i el treball en xarxa fan que aquestes iniciatives siguin actors multiplicadors de l'acció cultural en els territoris. Són exemples que clarament fan una funció de pont entre àrees locals, acció comunitària i fins i tot de l'educació no formal. En aquest sentit, són eficaces com a política d'intercooperació pública i com ecosistemes plurals que interpel·len diverses capes de l'Administració pública gràcies a la densitat i riquesa del seu treball en xarxa.

5. Conclusions finals

5.1. Dades generals de l'univers de les arts comunitàries

La suma total de recursos econòmics de què disposen les 36 iniciatives observades és de **678.764 euros** en 12 mesos per a 36 iniciatives. Si extrapolem aquesta informació a l'univers detectat de 82 iniciatives, **podríem concloure que l'ecosistema de les arts comunitàries disposa d'1,3 milions d'euros en recursos globals anuals.**

Pel que fa a les 36 iniciatives consultades de la mostra investigada en profunditat, les arts comunitàries mouen anualment **240 treballadors** culturals, amb **44 jornades fixes, i 30.199** usuaris globals. Una mediana de **16.000 euros** i una **mitjana d'1,05 jornades laborals senceres** per cada iniciativa, que oscil·la entre els 45.000 i els 4.000 euros segons la dimensió més macro o més micro de les iniciatives. La projecció d'aquestes xifres **sobre les 82 iniciatives suposaria 646 treballadores, 100 jornades i 69.000 usuàries/usuaris anuals.**

Fonts de finançament: l'Ajuntament aporta el 53% del total, dins del qual l'ICUB aporta el **26,7% del global.** Generalitat de Catalunya: 9%. Fons propis i privats: 38%.

Col·lectius, comunitats i equitat: el 60% són grups mixtos i el 40% són específics. Treballen amb actius comunitaris i arrelament. Tots treballen amb **algun tipus de població vulnerabilitzada.** Es prioritza el treball amb grups de persones, el diàleg territorial i l'accés a la cultura com elements de participació.

Treball en xarxa. La mitjana per cada iniciativa és d'11,4 entitats: el 32,9% de l'Administració pública i el 67,1% són entitats comunitàries o locals. El 85% de les pràctiques realitzades col·laboren activament amb equipaments de proximitat.

El diàleg amb l'Administració pública: la mitjana és de 2,5 àrees amb les quals es manté diàleg per iniciativa; amb l'ICUB suposa el 18%, amb altres àrees de l'Ajuntament, el 64%, i la resta, el 18%, amb la Generalitat i la Diputació de Barcelona.

5.2. Valoracions finals

Volum dels projectes i personal laboral

El volum de recursos estimat de l'ecosistema de les arts comunitàries és d'1,5 M anual. És un **sector professional de gran impacte pel que fa a treball i recursos**. El volum dels projectes oscil·la entre els 5.000 i 25.000 euros, amb una mediana de 16.000 euros. **No hi ha una gran quantitat de personal estable, però sí de persones col·laboradores professionals**. Hi ha perfils molt variats i mixtos (creadores, artistes, personal tècnic, mediadores, gestores culturals). Els projectes de menys de 5.000 euros són més precaris o tenen una escala més petita d'acció.

Valoració

Com a sector professional, les arts comunitàries tenen una alta precarietat.

Cal reforçar una certa estabilitat dels projectes, i prendre com a referència projectes de 12.000 euros com a marc mínim de treball digne, segons les condicions, mantenint projectes de més impacte territorial.

Recursos i fons del finançament

Les iniciatives investigades reben suport majoritàriament d'àrees de les administracions locals, on l'ICUB aporta un 27,2% del total. L'Ajuntament de Barcelona, a través de diferents àrees i programes (districtes, plans de barri i Direcció de Serveis d'Acció Comunitària i Interculturalitat en menys proporció) dona suport a les iniciatives d'arts comunitàries en un 51%. **Hi ha un 38% de fons propis i privats per a aquestes pràctiques culturals, que no són determinants per a totes les entitats**.

Valoració

- Cal **més suport per part de l'ICUB a les arts comunitàries** per tal que aquest sector surti de la precarització i de la invisibilització.
- Cal **articular una intercomunicació més gran entre àrees de l'Ajuntament i altres administracions públiques**, i repensar com dotar de més recursos des de la política cultural local.
- Hi ha la **necessitat de trobar formes més sostenibles** que consolidin i donin continuïtat a aquest tipus de pràctiques culturals des de l'ICUB.

Formats i tipologies d'arts

Hi ha una gran diversitat de llenguatges artístics, la majoria arts escèniques i arts vives, així com **pràctiques híbrides en què es barregen diverses disciplines**.

Valoracions

- Cal **potenciar formats interdisciplinaris o híbrids** des d'una **mirada des dels ecosistemes**.
- Les arts comunitàries no es poden limitar a **definicions estàndard de llenguatges artístics** provinents del sector cultural.

Comunitats, grups implicats i perspectiva d'equitat:

Totes les iniciatives **treballen amb col·lectius o grups vulnerabilitzats**. Més de la meitat ho fan des de mirades intergeneracionals o mixtes (60%) que cal promoció, i la resta ho fan amb col·lectius específics (40%).

Valoració

Les arts comunitàries **són actius de drets culturals i d'equitat** i treballen amb grups vulnerabilitzats i des de perspectives mixtes.

Són elements **clau** per al treball de l'àmbit cultural amb perspectives **interculturals, interseccionals o intergeneracionals**. És **clau el paper com a actius comunitaris d'alguns grups; la perspectiva de gènere, la paritat i la diversitat cultural de molts projectes**.

En alguns casos hi ha una **implicació activa d'actors locals com a professionals**, i sempre es treballa sobre **temàtiques socials i locals pròpies dels territoris**.

Nombre d'usuaris

El nombre d'usuaris directes i indirectes global és de 30.133, amb un conjunt d'usuaris directes de 4.222 (14%) i d'indirectes de 25.133 (86%) sobre 36 iniciatives. Respecte al conjunt de l'univers de les **82 iniciatives, es pot extrapolar que les arts comunitàries treballen cada any amb 69.000 usuàries i usuaris aproximadament. La mitjana d'usuàries i usuaris és quasi de 500**, oscil·lant entre grups que en tenen 200 i altres programes o iniciatives de gran escala que arriben a les 2.000 o 3.000 persones.

Valoració

Les arts comunitàries treballen **amb un ampli sector d'usuaris** i amb un **grau qualitatiu de cocreació** amb grups i usuaris directes molt important.

Formes de participació

Es posa l'èmfasi en la importància dels vincles amb els grups que hi treballen, així com en el diàleg amb els territoris —a través dels actius comunitaris—, sense menystenir l'accés a la cultura i les formes de socialització.

Valoració

A partir d'aquesta anàlisi, podem afirmar que les pràctiques **d'arts comunitàries són una mostra de processos d'emergència comunitària, que treballen l'equitat en cultura i la transformació comunitària promocionant l'accés i la cocreació cultural.**

Destaquen per la **necessitat de disposar d'estructures sostenibles** que possibilitin una governança local més gran.

Treball de xarxa

El treball en xarxa mostra gran **pluralitat i diversitat**; una **riquesa en la tipologia de les entitats (comunitàries, de memòria, de cultura de base, equipaments) amb un fort arrelament** als territoris i la combinació de perfils molt diversos. Es destaca un **alt percentatge d'iniciatives locals** amb una àmplia pluralitat d'espais implicats que van més enllà d'iniciatives culturals. La mitjana en el nombre d'entitats enxarxades per cada projecte observat és de nou entitats, amb un mínim d'entre una i tres entitats locals implicades. Pràcticament **el 85%** de les pràctiques realitzades **col·laboren activament amb equipaments de proximitat.**

Valoració

Les pràctiques d'art comunitari **són actius de treball en xarxa**, i normalment s'articulen amb equipaments de proximitat i amb altres entitats, per la qual cosa cal promoure-les com a pràctiques **d'intercooperació i d'innovació.**

Relació territorial

Hi ha un **desequilibri entre districtes** en relació amb el volum de projectes, recursos i usuàries i usuaris. Hi ha cinc districtes (Ciutat Vella, Sants-Montjuïc, Sant Andreu, Sant Martí i Nou Barris) que aglutinen el 88% de les iniciatives detectades. Ciutat Vella és el primer; després, Sants-Montjuïc, Sant Andreu, Sant Martí i Nou Barris. Els districtes en què l'ICUB ha aportat més recursos per a aquest tipus de projectes són Sants-Montjuïc i Nou Barris. Les iniciatives amb més **capacitat d'aconseguir recursos privats o propis estan localitzades a Ciutat Vella**, on també trobem els projectes amb pressupostos globals més alts. Els projectes dels districtes de Sants-Montjuïc, Nou Barris i Sant Andreu són els que tenen un equilibri més gran entre les diferents fonts de finançament. D'altra banda, com que aquesta és una **primera exploració que comptava amb recursos limitats no s'han pogut conèixer altres iniciatives** als districtes de Sarrià - Sant Gervasi, Gràcia, l'Eixample i les Corts. Sigui perquè no existeixen iniciatives en aquests districtes (potser per una presència més baixa de col·lectius vulnerabilitzats), sigui perquè els projectes en aquests territoris tenen menys visibilitat, cal continuar i ampliar el treball de camp per acabar de definir quina és la situació de les pràctiques d'arts comunitàries en aquests districtes. **Pel que fa al nombre d'usuàries i usuaris**, el districte amb un nombre més alt és Sant Andreu i, després, Ciutat Vella (junts sumen més del 50%). Els que menys en tenen són Sarrià - Sant Gervasi, Gràcia, l'Eixample i Horta-Guinardó. En general, els districtes amb més recursos invertits tenen una proporció escalada d'usuàries i usuaris, amb l'excepció de Sant Andreu (per la presència del Difusor/B-Murals, amb un espai/museu d'arts urbanes que té un gran nombre d'usuaris puntuals directes).

Valoració

Cal **mantenir una perspectiva territorial** en el suport de les arts comunitàries. S'hauria de planificar i fer **èmfasi en districtes i barris** amb més desigualtats, com ja estan fent moltes pràctiques d'arts comunitàries.

És necessari fer **una indagació més profunda** en altres districtes i zones on no s'han pogut detectar iniciatives.

Es recomana **treballar altres tipus de col·lectius vulnerabilitzats o realitats socials més invisibles** dins de les desigualtats pròpies de cada territori i barri. Aspecte que aquesta recerca no ha pogut abastar.

Diàleg amb l'Administració pública

Hi ha **un diàleg i una vinculació febles de les polítiques culturals locals** amb aquestes iniciatives i una manca de recursos en aquest camp: un 27,2% en recursos i un 19% de diàleg directe amb l'ICUB. Pel que fa a la resta d'àrees de l'Ajuntament, en general suposen el 63% de diàleg amb les iniciatives i el 24,8% en recursos, per la qual cosa cal reforçar el diàleg entre àrees de la política local.

Valoració

És recomanable potenciar formes de vinculació, seguiment i treball de les arts comunitàries amb les polítiques culturals locals.

Hi ha un gran potencial d'intercooperació, ja que el ric diàleg amb altres àrees de l'Administració pública i el treball en xarxa fan d'aquestes iniciatives actors multiplicadors de l'acció cultural en els territoris. Són exemples clars de política d'intercooperació pública i d'ecosistemes plurals **que interpel·len diverses capes de l'Administració pública, gràcies al ric i dens treball en xarxa.**

6. Bibliografia

BARBIERI N; Partal A; Merino E (2011). “Nuevas políticas, nuevas miradas y metodologías de evaluación. ¿Cómo evaluar el retorno social de las políticas culturales?”. *Papers. Revista de Sociologia*. Vol. 96, núm. 2. <https://papers.uab.cat/article/view/v96-n2-barbieri-partal-merino>

BARAHONA R i GrupPAC/Artibbarri (2009). *Guia de bones pràctiques per a projectes artístics d'intervenció social*. Artibbarri. <https://artibarriblog.wordpress.com/documents/documents-oberts/>

BISHOP C (2012). *Artificial Hells. Participatory art and the politics of the spectatorship*. Verso: Londres.

CALAFELL M, Castro M, Rodrigo J, Zegrí M (equip de recerca de La Hidra Cooperativa i la xarxa Artibbarri) (2018). *Gestió comunitària de la cultura a Barcelona*. Institut de Cultura de Barcelona. https://ajuntament.barcelona.cat/culturaviva/site/assets/files/5570/gestio-comunitaria-de-la-cultura_cat-1.pdf

FONT J, Ojeda H i Urbano X (2015). “La gestió comunitària dins l'economia social i solidària”. *Revista Nativa* (3/3/2015). <https://nativa.cat/2015/03/la-gestio-comunitaria-dins-leconomia-social-i-solidaria/>

KESTER G (2011). *The one and the many. Contemporary collaborative art in a global context*. Duke University Press. Durham, Carolina del Nord.

KWON M (2001). *One place after another. Site-specific art and locational identity*. Cambridge, Massachusetts. The MIT Press.

LÓPEZ Fdz. Cao M (2015). “Indicadores sobre prácticas artísticas comunitarias: algunas reflexiones”. *Arteterapia: papeles de arteterapia y educación artística para la inclusión social*. Núm. 10, 2015, p. 209-234.

- PALACIOS A** (2009). “El arte comunitario: origen y evolución de las prácticas artísticas colaborativas”. *Arteterapia: papeles de arteterapia y educación artística para la inclusión social*. Núm. 4, 2009, p. 197-211.
- RICART M** y Saurí E (2010). *Processos creatius transformadors. Els projectes artístics d'intervenció comunitària protagonitzats per joves a Catalunya*. Serbal: Barcelona.
- RODRIGO J** (2008). “De la intervención a la re-articulación: Trabajo colaborativo desde políticas culturales”. A: Idensitat. *Arte, experiencia y territorios en proceso*, ACTAR. Calaf/Manresa, p. 86-93. <http://javierrodrigomontero.blogspot.com.es/2010/04/de-la-intervencion-la-re-articulacion.html>
- THOMPSON N** (2012). *Living as form: Socially Engaged Art from 1991-2011*. Cambridge, Massachusetts. The MIT Press.

7. Annexos

1. Exploració general per districtes. Univers de la recerca

Sants-Montjuïc				16
1. Creació XIC (Poble-sec).	2. Arpilleres. Pla comunitari / ALIA (Poble-sec).	3. Barricidi. ArtPart (Poble-sec).	4. Can Batlló històric. Artixoc (La Borda).	5. Arnau itinerant: Comedia sin título. La Danesa (Poble-sec).
6. La Clau Espai Joves (Hostafrancs).	7. Laboratori Reversible (Poble-sec).	8. Festival rap. Bàscula (la Marina).	9. Graner: Vulnus (la Marina).	10. Àlbum familiar. La Lleialtat.
11. Orquestra ARTransforma (Sants).	12. La Inefable (la Marina).	13. El meu barri és un món. La Maleta del Cinema.	14. Ràdio-actius: radio comunitària del Poble-sec.	15. Cossos en comú. Fundació ASPACE - Institut del Teatre.
16. Integrasons. Poble-sec.				
Ciutat Vella				16
1. Riborquestra.	2. Sindillar / La Bonne (Ribera Alta).	3. La Bellesa. Antic Teatre.	4. Pati de veïnes. Art i Part (Gòtic).	5. Festival Social TUDANZAS (Gòtic).
6. Festival BuskeRai.	7. Lluernes d'hivern. ARTIPART (Raval).	8. Indòmites, Xamfrà (Raval).	9. La Llama. TEB (Raval).	10. Ravals. KM 0. Fundació Tot Raval.
11. Confluències-influències. Cia. Pa'tothom joves.	12. Òpera Prima, I Gran Teatre del Liceu. Coord.: Eva Garcia.	13. Barceloneta: La cuina oblidada de la Barceloneta. Mariona Monsonís. CC Barceloneta, altres.	14. Arqueologies del futuro. Lab Born. El Born CCM.	15. PI(È)CE. Teatre Tantarantana.
16. Vides Partides. Mescladís. Pou de la Figuera (casc antic).				
Sant Martí				11
1. Adona't. CC Besòs.	2. Creació XIC. Art & Coop - Marabal.	3. Nexes Poble Nou - Idensitat.	4. Besòs Creació. Inés Boza.	5. Akana: Veus gitanes / Marta Galán.
6. Integrasons (orquestra).	7. AAEJ. Associació d'Arts Escèniques de Joves (barri Besòs).	8. Popularri (la Verneda i la Pau).	9. Encreuaments. Art i Part (Poblenou).	10. Art i Part. Besòs. La Central del Circ.
11. News Palmers. Teleduca. Sant Martí.				

Les Corts				5
1. Toc d'inici. La Caldera.	2. Compartint experiències. El Parlante. Les Corts.	3. Presó de dones. Les Corts.	4. Barris en dansa. Cia. Iliacan.	5. Material sensible. Photographic Social Vision.
Sarrià - Sant Gervasi	1	Horta-Guinardó		2
Orquestra Integrasons.		Creació i perifèria. Espai Jove Boca Nord.	La bellesa dels barris. Càmeres i Acció.	
Nou Barris				9
1. Barris en dansa (Nou Barris, les Roquetes).	2. A jugar al carrer! Interfícies i Lo Relacional.	3. San Xibeco. Casal de Joves Prosperitat.	4. Taula comunitària del Rec Comtal.	5. Les Roquetes. Una sèrie de barri. Drac Màgic.
6. Ciutat Esperança. El Parlante. Ciutat Meridiana.	7. Creació comunitària de circ - joves. Ateneu Popular de Nou Barris.	8. FACC&COM. Artibarrí i Casal SomLaPera (la Trinitat Nova).	9. La Xixa Teatre (Ciutat Meridiana).	
Sant Andreu				14
1. Bon Viver d'Arts. Comunicació i Cultura Bon Pastor i Baró de Viver.	2. Ordit (processos col·lectius).	3. B-Murals. Difusor.	4. Asimetries (Idensitat).	5. En clau escènica. La Nave Va.
6. Bot a bot. Basket Beat.	7. Maletas viejas.	8. Primes. El Parlante.	10. Besòs Creació. Inés Boza / Cia. Senza Tempo.	11. Grup d'Arpilleres. Congrés Indians.
12. Nus Teatre.	13. Teleduca, L'Escoleta de Cinema.	14. El Charco - Joves Trinitat Vella.		
L'Eixample				4
1. Aquario Barcelona. ComuART.	2. ARTransforma Eixample.	3. Arpilleres. Sagrada Família.	4. Mateix dia. Mateixa hora. Mateix lloc. Lali Álvarez i HUI BASA. TNC.	
Gràcia				4
1. Diàlegs amb art. Experimentem amb l'ART.	2. CC La Sedeta. Memòries comunitàries.	3. Vallcarca Àlbum de cromos (Raons urbanes).	4. Creació XIC el Coll. (Marabal).	
			Totals	82

2. Selecció de la mostra de 36 iniciatives

Sants-Montjuïc					7
1. Arpilleres. Pla comunitari / ALIA (Poble-sec).	2. Barricidi. ArtiPart (Poble-sec).	3. Can Batlló històric / Señor Muñoz. Artixoc (La Borda).	4. Festival rap. Bàscula (la Marina).	5. Graner: Vulnus (la Marina).	
6. Àlbum familiar. La Lleialtat.	7. La Inefable (la Marina).				
Ciutat Vella					7
1. Riborquestra.	2. Sindillar / La Bonne (Ribera Alta).	3. La Bellesa - Antic Teatre.	4. Indòmites, Xamfrà (Raval).	5. Ravals. KM 0. Fundació Tot Raval.	
6. Confluències-influències. Cia. Pa'tothom joves.	7. PI(È)CE. Teatre Tantarantana.				
Sant Martí					6
1. Creació XIC. Art & Coop - Marabal.	2. Akana: Veus gitanes / Marta Galán.	3. AAEJ. Associació d'Arts Escèniques de Joves (barri Besòs).	4. Popularri (la Verneda i la Pau).	5. Art i Part. Besòs. La Central del Circ.	
6. Besòs Creació. Inés Boza.					
Les Corts					3
1. Toc d'inici. La Caldera.	2. Barris en dansa. Cia. lliacan.	3. Material sensible. Photographic Social Vision.			
Sarrià - Sant Gervasi					0
Nou Barris					5
1. A jugar al carrer! Interfícies i Lo Relacional.	2. Les Roquetes. Una sèrie de barri. Drac Màgic.	3. Ciutat Esperança. El Parlante. Ciutat Meridiana.	4. FACC&COM. Artibarrri i Casal SomLaPera (la Trinitat Nova).	5. La Xixa Teatre (Ciutat Meridiana).	
Sant Andreu					5
1. B-Murals. Difusor.	2. En clau escènica. La Nave Va.	3. Bot a bot. Basket Beat.	4. Nus Teatre.	5. Teleduca, L'Escoleta de Cinema.	
L'Eixample		Horta-Guinardó		Gràcia	3
1. Aquario Barcelona. ComuART.	1. La bellesa dels barris. Càmeres i Acció.		1. Diàlegs amb art. Experimentem amb l'ART.		
			Totals	36	

Cultura Viva
Barcelona 2020

CULTURA VIVA



Ajuntament
de Barcelona

ARTIBARRI 

COMUNITATS CREATIVES PER AL CANVI SOCIAL